

Puun pystykauppa ja sen vaikutukset puuntuotannon yritystoimintaan

Lauri Vaara

Puun pystykauppa ja sen vaikutukset puuntuotannon yritystoimintaan

Lauri Vaara

Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 483
Metsien käytön tutkimusosasto
Helsinki 1994

Vaara, Lauri. 1994. Puun pystykauppa ja sen vaikutukset puuntuotannon yritystoimintaan. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 483. 52 s. + liitt. ISBN 951-40-1340-9, ISSN 0358-4283.

Tutkimuksessa selvitetään aluksi pystykaupan kohteen, hakkuuoikeuden käsitteen sisältö. Pystykauppasopimus on epäselvä. Sen analysointi kuitenkin osoittaa hakkuuoikeuden vuokraoikeudeksi. Puun pystykauppa ei siis ole puukauppaa, vaan metsänvuokrausta. Sillä on monia vaikutuksia puukauppaan ja puunkorjuuseen. Metsien vuokraus on erottanut puusadon korjuun puunkasvatuksesta, minkä seurauksena puunkorjuu katsotaan teollisuuden toimialaksi, puunjalostusketjun osaksi. Puunkorjuun tulosityksiköksi on otettu nopeaa puunhankintaa kuvaava korjuuketju ja yksityismetsät on jaettu metsäyhtiöiden yksinosto- ja korjuualueiksi. Nopeaa puunhankintaa ei käytännössä ole, mikä näkyy suurista puutavaravaroista. Korjuuketjulla on todellisuudessa perusteltu puunkorjuun ympäri- vuotaisuutta, jota tarvitsevat korjuun erikoiskoneet. Korjuuketju on verrattavissa suunnitelmatalouden suunnitteluyksikköön ja korjuualue kollektiivitilaan. Vuokrauksen seurauksena puunkorjuun urakointipalvelujen kauppa ja osa puun kaupasta ovat siirtyneet metsät vuokranneiden yhtiöiden välityskaupaksi. Sen avulla yhtiöt ohjaavat korjuutyön kysyntää, tarjontaa, koneita ja menetelmiä. Ohjaus on lopettanut liiketaloudellisen yritystoiminnan sekä koneurakoinnissa että puuntuotannossa. Siitä ja puunkorjuun kustannustietojen puutteellisuudesta johtuu, että puunkorjuun rationaalisuudesta ei tiedetä mitään.

Avainsanat: metsänvuokraus, puukaupat, pystykaupat, rationalisointi, vuokraus

FDC 71

Kirjoittajan yhteystiedot: Metsäntutkimuslaitos, metsien käytön tutkimusosasto, Unioninkatu 40 A, 00170 Helsinki. Puhelin (90) 857 051.

Julkaisija: Metsäntutkimuslaitos; Hanke 3016-4. Hyväksynyt: Risto Sepäälä, tutkimusjohtaja 3.1.1994.

Myynti: Metsäntutkimuslaitos, metsien käytön tutkimusosasto, Unioninkatu 40 A, 00170 Helsinki.
Puhelin (90) 857 051, Telefax (90) 625 308

Kannen kuva: Erkki Oksanen

Sisällys

1 Johdanto	5
1.1 Puun kauppatavat	5
1.2 Puukauppatapojen historia	5
2 Tutkimuksen tarkoitus	7
2.1 Tutkimusongelma	7
2.2 Tutkimustehtävä	8
3 Kaupan ja vuokrauksen käsitteet	9
4 Pystykaupan oikeudellinen luonne	11
4.1 Puukauppatapojen nykyinen oikeudellinen asema	11
4.2 Pystykaupan tulkinnan muutos	11
4.3 Oikeustieteellisen keskustelun arviointi ja päätelmät	15
5 Puun pystykauppasopimuksen arviointi	18
5.1 Pystykauppasopimuksen sisältö	18
5.2 Pystykaupan luonne	19
5.3 Pystykaupan vertailu muiden alkutuotteiden kauppaan	22
6 Metsävuokrauksen vaikutukset	23
6.1 Metsävuokraus ja markkinatalous	24
6.2 Metsävuokraus ja puunkorjuun rationalisointi	31
6.3 Markkinatalouden tilalla suunnitelmatalous	37
6.4 Metsävuokraus ja metsäpolitiikka	39
7 Tulosten tarkastelu	39
7.1 Metsävuokrauksen motiivit	39
7.2 Vertailua Ruotsin puukauppaan ja puunkorjuuseen	43
7.3 Lisätutkimustarpeita	44
Tiivistelmä	45
Kirjallisuus	47
Liitteet	
1 Metsänhakkusopimus	53
2 Hankintasopimus	55

Alkusanat

Tämän tutkimuksen aihepiiri, puukauppatavat ja puunkorjuun järkevyyden alkoivat kiinnostaa minua 1970-luvun puolivälissä, kun olin asiantuntijajäsenenä Lappi-projektin metsätalousjaostossa. Projektin tehtävänä oli etsiä keinoja Lapin elinkeinotoiminnan kehittämiseksi. Siinä tarkoituksessa pyrittiin selvittämään puun pystykauppojen edullisuutta hankintakauppoihin verrattuna. Pystykauppojen puunkorjuun kustannuksista ei kuitenkaan ollut saatavissa mitään tietoja, joten edullisuusvertailua ei voitu tehdä. Samalla osoittautui, että puunkorjuun taloudellisuutta ja metsätalouden yritystoimintaa koskeva tutkimustieto oli Suomessa vähäistä.

Toivon tämän tutkimuksen herättävän keskustelua metsätalouden yritystoiminnan nykyisestä tilasta ja kehittämisen mahdollisuuksista. Puukaupan ja puunkorjuun yritystoiminnalla on nimittäin ratkaiseva merkitys kaiken puuraaka-aineen hankinnassa, mutta erityisesti silloin, kun pyritään monipuolistamaan puun jalostamista ja luomaan sen varaan kannattavaa yritystoimintaa maaseudulle.

Olen kiitollinen Metsäntutkimuslaitokselle siitä, että se on tehnyt tutkimustyöni mahdolliseksi ja hyväksynyt käsikirjoitukseni laitoksen julkaisusarjaan. Kiitän professoreja Matti Keltikangas ja Matti Palo tutkimustyöni ohjaamisesta sekä käsikirjoituksen muita lukijoita arvokkaista korjausehdotuksista. Kiitokseni myös Anna-Kaisu Korhoselle käsikirjoituksen taitosta.

Helsinki, tammikuu 1994

Lauri Vaara
Ulkopuolinen tutkija

1 Johdanto

1.1 Puun kauppatavat

Kauppatapa voidaan määritellä kauppaesineen ja siitä suoritettavan vastikkeen vaihdossa vakiintuneeksi menettelytavaksi. Suomalaisessa puukaupassa on käytössä kaksi kauppatappaa, pystykauppa ja hankintakauppa. Pystykaupassa kaupan kohteena on tietyn puumäärän hakkuuoikeus tietyltä alueelta puun myyjän metsästä. Kauppasopimus on nimeltään metsänhakkuusopimus (liite 1). Hankintakaupassa kaupan kohteena on sovittuun paikkaan, yleisimmin autotien varteen toimitettava puutavara. Kauppasopimus on nimeltään hankintasopimus (liite 2).

Hankintakaupasta käytetään joskus nimitystä toimituskauppa. Se on viime aikoina vakiintunut tarkoittamaan käyttöpaikalle toimitetun puun kauppaa. Jos puutavara on jo ennen kauppaa toimitettu käyttöpaikalle tai keräilypiesteeseen, on kysymyksessä käteiskauppa.

Pystykauppa on Suomessa hankintakauppaa yleisempi kauppatapa. Vuosina 1982–1991 oli pystykauppojen osuus keskimäärin 68 prosenttia yksityismetsistä hakatusta puusta (Metsätilastollinen ... 1992 s. 162).

Kauppaesineen hinta määritetään kummassakin kauppatavassa puutavaran yksikköhintana, mk/m^3 . Pystykaupassa hintaa nimitetään kantohinnaksi, joskus pystyhinnaksi. Hankintakaupassa hintaa nimitetään hankintahinnaksi. Siinä usein erotetaan toimituspaikan mukaan tienvarsihintaa (= kuljetusvarastohinta) ja tehdashinta.

Pysty- ja hankintakaupan erona on poikkeuksellinen kaupan ominaisuus eli kauppatavaran valmistaminen (Luku 3). Pystykaupassa ostaja vastaa tavaran kuljetuksen lisäksi myös sitä edeltävästä työvaiheesta, pystypuiden valmistamisesta puutavaraksi. Puun ostaja tosiasiaassa – samalla kun ostaa puuta – myy korjuutyön ja työnjohdon palveluja puun myyjälle.

Työn ja työnjohdon palveluista voidaan käydä kauppaa myös erillään puukaupasta; puun kaupasta voitaisiin tehdä hankintasopimus ja korjuupalvelujen kaupasta työsopimus. Suomessa tämä menettely on vähäistä, mutta esimerkiksi Ruotsissa puulle ja korjuutyölle yleisesti sovitaan hinnat erikseen myös silloin, kun puunostaja teettää korjuutyön (Thesslund 1991 s. 16, Nordvall 1992 s. 5).

1.2 Puukauppatappojen historia

Puun pystykauppa syntyi jo puun käsinsahauksen kaudella viime vuosisadan puolivälissä. Kauppamuodon välittömänä aiheuttajana näyttäisivät olleen puunkäytön rajoitukset, jotka koskivat vesisahoja mutta eivät käsin-

sahausta. Rajoitusten vuoksi eräät satakuntalaiset puutavarakauppiat ryhtyivät Ruotsista saadun esikuvan mukaisesti vuokraamaan metsiä rajattomalla hakkuuoikeudella satojen käsinsahurien työmaiksi (Hakala 1955 s. 289). Myöhemmin sahailotokset ja höyrysahojen perustamiskiellon kumoamisen (v. 1857) jälkeen laajentumisen aloittanut suurteollisuus ottivat samat menetelmät käyttöön.

Metsän käyttöoikeus luovutettiin ostajayhtiölle 12–15 vuoden ajaksi (Helander 1940 s. 151) jopa pitemmäksikin, sillä ostajat pyrkivät yleensä 15–25 vuoden sopimukseen (Peltonen 1992 s. 182). Lapissa ruotsinmaalaiset yrittäjät sovelsivat kotimaassaan yleistä 50 vuoden vuokra-aikaa (Hakala 1955 s. 291).

Kauppatapaa nimitettiin hakkuuvuokrasopimukseksi (Wirilander 1980 s. 95) tai metsänvuokrasopimukseksi (Soininen 1982 s. 48). Oikeustieteessä kauppatapaa nimitettiin hakkuuoikeuden kaupaksi (Caselius 1934, s. 189). Kansan keskuudessa kauppatapaa usein nimitettiin lohkokaupaksi, koska vuokraus saattoi koskea paitsi tilan koko metsää myös sen tiettyä osaa, lohkoa (Peltonen 1992 s. 182). Yleisesti käytetyksi kauppatavan nimeksi vakiintui pystykauppa. Hankintakauppaa nimitettiin leveranssi-kaupaksi, jonka suomenkielinen muoto hankintakauppa on vakiintunut kauppatavan nimeksi (Peltonen 1992 s. 181).

Metsänvuokrauksissa vuokra sovittiin aluksi kokonaissummana; korvaus hakkuuoikeudesta maksettiin kertakorvauksena ja/tai vuotuiserinä oikeuden keston ajan. Siitä siirryttiin ensin runkoperusteiseen vuokraan, jota varten luettiin sovittuun mittaan yltyvät rungot (Peltonen 1992 s. 183). Myöhemmin siirryttiin valmistettavan puutavaran määräperusteeseen, minkä seurauksena lopullinen vuokraperuste alettiin määrätä hakkuun jälkeen tehtävässä puutavaran mittauksessa.

Metsänvuokrasopimukset muodostuivat 1800-luvun loppuvuosikymmeninä kauppatavaraksi, jotka saattoivat kulkea useankin välittäjän kautta puiden lopulliselle ostajalle. Puun hinta saattoi välityksissä moninkertaistua siitä, mitä metsänomistajalle oli maksettu (Soininen 1982 s. 48). Nykyisiinkin metsänhakkuusopimukseen sisältyy siirto-oikeus (liite 1. Sop.ehdot 21. kohta).

Metsäyhtiöt ottivat 1870-luvulla uudeksi puunhankinnan muodoksi maanhankinnan: puu ostettiin maapohjineen. Yhtenä maanostojen syynä oli pystykauppojen epävarmuus muun muassa maanomistajan vaihdoksissa (Helander 1949 s. 346, Peltonen 1992 s. 184). Niihin ei saatu kiinnitystä, sillä Senaatin oikeusosasto (Nyk. KHO) oli v. 1873 ottanut kielteisen kannan metsänhakkuusopimusten kiinnityskelpoisuuteen (Senaatin ... 1873 s. 113).

Valtiovalta kuitenkin ryhtyi rajoittamaan metsäyhtiöiden maanhankintoja. Ensimmäisenä toimenä poistettiin maanhankintojen käytännön syy eli tehtiin hakkuuoikeuden kiinnittäminen mahdolliseksi vuonna 1901

annetulla asetuksella (Asetuskokoelma 23/1901). Vuonna 1915 annettiin yhtiöiden maanhankintaa rajoittava asetusta (Asetuskokoelma 4/1915).

Maanostojen ohella metsäyhtiöt etenkin tämän vuosisadan alussa pyrkivät määrätietoisesti pystykauppoihin (Hakala 1955 s. 290). Sama pyrkimys on jatkunut myöhemminkin erityisesti 1960-luvulla alkaneen koneellisen puunkorjuun kaudella (Pakkanen 1957 s. 272, Holopainen 1976 s. 144).

2 Tutkimuksen tarkoitus

2.1 Tutkimusongelma

Puun kauppapatavat ovat Suomessa olleet yhteiskunnallisen kiinnostuksen kohteena aina teollisen puunkäytön alkua ajoista saakka. Yksi kiinnostuksen syy voi olla siinä, että puukaupassa ei läheskään aina käydä kauppaa vain puusta, vaan kauppapoihin on aina kytkeytynyt volyymiltaan tärkeimmän metsätyön, puunkorjuun hallitsemisen pyrkimyksiä.

Teollisuuspuun kaupan alkua ajoista lähtien metsäyhtiöt ovat pyrkineet ostamaan puun sellaisilla ehdoilla, jotka ovat antaneet ostajalle mahdollisimman itsenäiset puunkorjuun oikeudet. Vaihtoehtoja ovat olleet puun osto maapohjineen, pystykauppa tai sopimus puunkorjuun urakoinnista. Kun yhteiskunta ei ole hyväksynyt metsäyhtiöiden maanhankintaa, on puunkorjuuoikeus hankittu pystykaupoilla eli hankittu ”omistusoikeus” metsän sadonkorjuuseen metsämaan omistuksen sijasta. Korjuutyön urakointisopimukseen eivät suomalaiset metsäyhtiöt ole lähteneet.

Kun puuntuotanto (kasvatus + korjuu) kuitenkin Suomen yksityismetsissä lähes aina liittyy toiseen toimialaan (Holopainen 1976 s. 48), aiheuttavat puukauppapatavat vaikutuksia, jotka heijastuvat yritysten tuotantosuuntiin ja yhteiskunnan elinkeino-oloihin (Vaara 1990 s. 176). Näkyvin vaikutus, joka yleisesti kytketään pystykauppoihin, on ollut metsätyön siirtyminen maatalojen työvoimalta vakinaisten metsäyöntekijöiden ja koneurakoitsijoiden työksi.

Luonnollisesti kauppapatojen vaikutukset kohdistuvat ensi sijassa puuntuotannon toimialaan. Teollisen puukaupan alkuaikoina puunkorjuu käsitti koko puuntuotannon, sillä metsänkasvatustyöt rajoittuivat velvollisuuteen jättää siemenpuita hakkuualueelle. Kun puuntuotannossa on siirrytty aktiiviseen metsänkasvatukseen, vaikuttavat kauppapatavat myös metsänkasvatustöihin.

Väistämättä nousee esiin kysymys tulosvastuusta. Silloin kun puuntuotannon toimialasta sadonkorjuun puolta hallitsee puun ostaja ja met-

sänkasvatuksen puolta metsänomistaja, niin kuka vastaa puuntuotannon kokonaisuuden taloustuloksesta? Siitä on kysymys myös monialayrityksissä, joissa puuntuotantoon liittyy muita tuotannon aloja. Suomessa tyyppillisin metsätalouteen liittyvä tuotannon ala on maataloustuotanto.

Puunkorjuun kustannusten suuruus on noin 60 prosenttia (v. 1991) puun kantohinnan suuruudesta.¹ Korjuukustannukset ovat siis yli kolmannes puunmyynnin liikevaihdosta eli kuljetusvarastoon toimitetun puun arvosta. Kuitenkin pystykaupassa puunkorjuun tuloksen muodostumista johtaa vieras yrittäjä eli vieras työvoima vieraan työnjohdon alaisena työskentelee yrityksen toimitiloissa. Työskentely tapahtuu puukaupaksi ymmärretyllä sopimuksella.

Puun pystykauppa on siis enemmän kuin puukauppa. Kaupan luonteesta ei kuitenkaan ole metsätalouden piirissä keskusteltu eikä sitä ole tutkimuksilla selvitetty. Esimerkiksi Holopainen (1976 s. 141, 144) katsoo kauppatavat annetuksi tekijäksi ja vain toteaa kahden puukauppatavan olemassaolon sekä havaitsee pystykaupan hakkuuoikeuden kaupaksi. Kysymystä hakkuuoikeus-nimisen tuotteen luonteesta hän ei käsittele. Vaara (1990 s. 84) on arvioinut pystykaupan luonnetta aiemminkin ja nimittänyt pystykauppaa metsänvuokraukseksi.

Sen sijaan oikeustieteessä pystykaupan luonnetta on käsitelty paljon. Kysymys siitä, onko pystykauppa irtaimen tavaran kauppaa vai kiinteistön vuokrausta oli 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä eräs eniten keskusteltu aihe oikeusoppineiden piirissä (Karsten 1902 s. 317). Aihepiiriä on käsitelty oikeustieteissä myöhemminkin, esimerkiksi Wirilander vuonna 1980.

2.2 Tutkimustehtävä

Tämän tutkimuksen yhtenä tarkoituksena on selvittää puun pystykaupan liiketaloudellinen luonne. Käytännössä se on pystykaupan kauppaesineen, hakkuuoikeuden käsitteen selvittämistä. Tutkimushypoteesina lähdetään siitä, että hakkuuoikeus olisi vuokraoikeus eli pystykauppa olisi metsänvuokrausta. Tutkimusmenetelmänä on oikeustieteellisten kannanottojen ja pystykauppasopimuksen sisällön analysointi. Tulokset esitetään luvuissa 4 ja 5.

Tutkimuksen toisena tarkoituksena on selvittää pystykauppojen vaikutus puuntuotannon yritystoimintaan. Menetelmänä on metsänvuokrauksen ”sijoittaminen” metsätalouteen puun pystykaupan tilalle sekä toimenpiteiden ja yritysten ”sijoittaminen” vuokrametsien oloihin. Sitä taustaa vasten

---

¹ Suhde on laskettu painottamalla puutavaralajien kantohinnat ja korjuukustannukset ostomäärillä. Ostomäärät ja kantohinnat on saatu Metsätilastollisesta vuosikirjasta 1990–91 s. 138, 139 ja korjuukustannukset Nordvall'in tutkimuksesta 1992 s. 13.

selvitetään eri lähteistä hankittujen tietojen perusteella puun ja korjuutyön markkinoiden toimintaa sekä yritysten asemaa ja toimintaa vuokratuissa metsissä. Sen lisäksi selvitetään eri lähteisiin nojaten makrotason metsätalouden ja metsänvuokrauksen suhteita, kuten puukaupan etujärjestöjen kantaa metsänvuokraukseen ja metsänvuokrauksen vaikutuksia metsäpolitiikkaan. Tulokset esitetään luvussa 6.

Metsänvuokrauksen vaikutusten arviointi rajoitetaan toiminnan muotojen eli yritystoiminnan järjestämisen, johtamisen ja vastuiden arviointiin. Taloudellisten vaikutusten arviointi jää tämän tutkimuksen ulkopuolelle, mutta niitä on tarkoitus selvittää myöhemmissä tutkimuksissa. Tutkimus rajoitetaan vain Suomen yksityismetsiin. Arvioinnin kohteena oleva ajanjakso päätetään puun ja korjuutyön viimeisimpien hintasopimusten päättymisen ajankohtaan eli vuoteen 1991. Sen jälkeinen kehitys on murrosvaiheessa, joten sitä on vaikea arvioida.

3 Kaupan ja vuokrauksen käsitteet

Puun pystykaupan luonteen arvioinnissa on kysymys siitä, onko pystykauppa puukauppaa vai metsänvuokrausta. Sen vuoksi on määriteltävä, mitä kaupalla ja vuokrauksella yleensä tarkoitetaan sekä mitkä ominaisuudet erottavat kaupan ja vuokrauksen toisistaan.

Kaupan käsite, muodot ja lajit

Yleisin kaupan kohde on irtain tavara. Muita kaupan kohteita voivat olla arvopaperit, kiinteä omaisuus ym. Myös työstä ja käyttöoikeuksista eli vuokrauksesta käydään kauppaa, vaikka niiden kauppaa ei luetakaan kauppaoikeuden alaan kuuluvaksi.

Irtaimen tavaran kauppa voidaan määrittellä sopimukseksi, jolla toinen sopijapuoli, myyjä, luovuttaa tai sitoutuu luovuttamaan toiselle sopijapuolelle, ostajalle, yhden tai useampia esineitä tai tavaramäärän ostajan rahavastikkeen suoritusta tai suoritusitumusta vastaan (Godenhielm 1965 s. 14).

Kaupan muotoihin aiheuttavat vaihtelua kaupan ominaisuudet, kuten kauppaesineen laatu, kauppasuoritusten järjestys, tavaran kuljetusvastuu, maksutapa, tavaran toimitusten ajoitus ja sopijapuolten asema. Tavaran luonteen perusteella voidaan erottaa erityisesineiden ja massatuotteiden kauppa. Jos tuotteelle asetetaan tarkkoja laatuvaatimuksia, voidaan puhua puolierityisen esineen kaupasta (Godenhielm 1965 s. 14).

Kaupalle läheisiä sopimustyyppejä ovat vaihto ja lahja. Vaihdoista esiintyy myös välimuotoja, joissa vastike suoritetaan osaksi tavaroina, osaksi rahana. Kaupan sääntöjä voidaan soveltaa myös vaihtoon ja sen välimuotoihin, mutta ei lahjaan. Urakkatyö luetaan kaupaksi silloin, kun työntekijä itse hankkii myös tarvikkeet. Lähinnä urakkatyötä on tilauskauppa, jossa sovitaan tietyn esineen valmistamisesta (erityisesineen kauppa). Yleensä ”tilauskauppa” kuitenkin on vain tuotteen hankintasopimus (Godenhjelm 1965 s. 15, 23, 25).

Vuokrauksen käsite ja ominaisuudet

Vuokraus on pääosiltaan sopimuksenvaraista toimintaa, sillä lainsäädäntöä on vain maan- ja huoneenvuokrauksesta ja vain vähän muilta aloilta (Wirilander 1980 s. 1, 52). Oikeustieteessä vuokrauksella ymmärretään sopimukseen perustuvaa, määräaikaista, vastikkeellista, hallintaa edellyttävää käyttöoikeutta (Haataja 1934 s. 9, Kartio 1988 s. 13). Määritelmästä johtuu, että vuokrasuhteilla on tiettyjä yleisiä ominaisuuksia, jotka erottavat vuokrauksen muista oikeussuhteista.

Asianosaisia on kaksi, vuokranantaja ja vuokramies. Vuokraukseen kuuluu vuokraesine, joka voi olla joko varsinainen esine tai oikeus. Vuokraus perustuu sopimukseen, joka yleensä on tehtävä kirjallisesti ja johon on sisällytettävä kaikki sopimusehdot. Vuokrauksessa luovutetaan vuokramiehelle vuokraesineen hallinta- ja käyttöoikeus. Oikeuden laatu ja laajuus riippuu vuokraesineen laadusta ja vuokrasopimuksen tarkoituksesta. Vuokraus ei sisällä oikeutta vähentää vuokraesineen substanssia eli arvoa (Haataja 1934 s. 13, Kartio 1988 s. 14).

Vuokranantaja vastaa siitä, että vuokraesinettä voidaan käyttää vuokrauksen tarkoitukseen. Riski vuokraesineen häviämisestä kuuluu vuokranantajalle, ellei se ole tapahtunut vuokramiehen tuottamuksesta. Vuokraus ei sulje pois vuokranantajan käyttöoikeutta, jos se ei estä tai rajoita vuokramiehen oikeutta (Haataja 1934 s. 13).

Vuokraukseen kuuluu esineen käytöstä maksettava korvaus, jota oikeustieteessä nimitetään vuokravastikkeeksi. Yleensä se on ajanjaksoittain suoritettava, mutta kertavuokrakin voidaan hyväksyä, jos tarkoituksena on ollut vuokrasopimuksen tekeminen ja vuokra-aika on lyhyt. Vuokraus edellyttää, ettei käyttöoikeutta luovuteta pysyvästi vaan määräajaksi. Vuokra-aika voidaan sopia aikamääränä tai toistaiseksi jatkuvana (Haataja 1934 s. 13).

Kauppan ja vuokrauksen erot

Kauppan ja vuokrauksen säännönmukainen ero on siinä, että kauppa on esineen omistusoikeuden, mutta vuokraus esineen käyttöoikeuden luovuttamista. Liiketaloudelliselta kannalta katsottuna esineen vuokraus on yritystoimintaa eli vuokrauksella hankitaan esineestä jatkuvaa tuloa vuokravastikkeeseen muodossa. Kaupassa niin ei tapahdu. Tärkeä ero kauppan ja vuokrauksen välillä on siinä, että kaupassa riski esineen häviämisestä kuuluu ostajalle, mutta vuokrauksessa vuokranantajalle (Haataja 1934 s. 14).

4 Pystykaupan oikeudellinen luonne

4.1 Puukauppatapojen nykyinen oikeudellinen asema

Puun hankintakaupan asema on kauppaoikeudellisesti selkeä, sillä kysymyksessä on tuotteen hankintasopimus. Oikeuskäytännössä puun hankintakauppaan sovelletaan kauppalakia (Godenhielm 1965 s. 203, Kiviniemi 1992 s. 255) ja kauppa katsotaan olosuhteista riippuen joko puolierityisen tai erityisesineen kaupaksi (Godenhielm 1965 s. 203). Hankintakauppa on yleisimmin noutokauppaa, sillä puutavaran kuljetuksesta vastaa tavallisesti puun ostaja.

Puun pystykaupan asema sen sijaan on epäselvä. Metsätaloudessa pystykauppaa käsitellään puukauppana. Oikeuskäytännössä yleislinjana on, että sopijapuolten välisissä suhteissa ovat hallitsevia irtaimen omaisuuden kaupan periaatteet. Sen sijaan sopijapuolten suhdetta ns. kolmanteen henkilöön arvioidaan käyttöoikeuksia eli vuokrausta koskevien säädösten pohjalta (Wirilander 1980 s. 320).

4.2 Pystykaupan tulkinnan muutos

Kuten edellä (s. 8) mainittiin, keskusteltiin oikeustieteen piirissä vilkkaasti pystykaupan luonteesta viime vuosisadan jälkimmäisellä puoliskolla, kun puun teollinen jalostus nopeasti laajeni. Aiheen keskustelulle antoi kysymys hakkuusopimusten kiinnittämiskelpoisuudesta. Ne tehtiin hakkuu- tai metsänvuokrasopimuksina ja aluksi niitä käsiteltiin maanvuokrasopimuksina. Niille myös myönnettiin kiinnitys ensin vuonna 1800 annetun maanvuokra-asetuksen, myöhemmin vuonna 1864 annetun maanvuokrasopimuksen ja vuonna 1868 annetun kiinnitysasetauksen nojalla.

Vuonna 1873 Senaatin oikeusosasto (Nyk. KHO) kuitenkin ratkaisi erästä kiinnityshakemusta koskeneen tapauksen niin, että esillä ollut metsänhakkuusopimus ei ollut kiinnitysasetuksen tarkoittama vuokrasopimus (Senaatin ... 1873 s. 113). Tämä kiinnittämismahdollisuudelle kielteinen kanta yleistyivät tuomioistuimissa 1800-luvun loppuun mennessä. Kiinnityksiä hakkuusopimuksille alettiin saada vasta, kun vuonna 1901 oli annettu erillinen asetus metsänhakkuoikeuden kiinnittämisestä (Caselius 1934 s. 190, Wirilander 1980 s. 95).

Hakkuusopimuksen tulkinnan muutos aiheutti sekaannuksen sopimuksen tyyppien tulkinnassa. Päätöstä seuranneessa keskustelussa ei hylätyn vuokrasopimustyyppien tilalle voitu osoittaa mitään muutakaan sopimustyyppiä, johon hakkuusopimus kuuluisi. Kaupan tyyppi ei näyttänyt sopivan, koska kiinteistöön kuuluviin pystypuihin ei voitu luovuttaa omistusoikeutta irtaimen tavaran kaupalla ennen puiden kaatamista. Monet oikeusoppineet pitivät hakkuusopimusta oikeuden ratkaisusta huolimatta kiinteistön vuokrasopimuksena, mutta käytännössä sitä käsitystä ei hyväksytty (Caselius 1934 s. 193).

Poikkeukseksi hyväksyttiin kestävä metsänkäytön sopimukset. Jos hakkuusopimuksen tarkoituksena oli käyttää metsää laaditun suunnitelman mukaan kestävästi, se voitiin hyväksyä maan vuokrasopimukseksi. Jos taas tarkoitus oli antaa oikeus tiettyjen tai kaikkien puiden hakkaamiseen, oli kysymyksessä puiden omistusoikeuden luovuttaminen eli *tulevan irtaimen tavaran kauppa* (Wrede 1946 s. 421, Wirilander 1980 s. 96, Kiviniemi 1992 s. 29). Tämä jako on edelleen voimassa (Laintarkastuskunnan lausunto 3/1964 s. 5, Kartio 1988 s. 14).

Kun hakkuusopimusta ei voitu sijoittaa mihinkään sopimustyyppiin, se nähtiin *omalaatuiseina oikeutena*, joka oli läheistä sukua irtaimen esiin kaupalle (Sainio 1929 s. 182). Wirilanderin selostamassa keskustelussa todettiin, että hakkuoikeus voi olla ilman nimilappua, kunhan sille vain oikeuskäytännössä tunnustetaan asianmukainen sisältö. Keskustelun lopputulokseksi on tullut, että koska Suomessa ei käyttöoikeuksien luovutuksissa ole tyyppipakkoa (Wirilander 1980 s. 118, 222, 342), hakkuusopimusta ei tarvitse sijoittaa mihinkään sopimustyyppiin. Hakkuusopimuksen tyyppi on jäänyt kokonaan avoimeksi – nykyajan kielellä kellumaan.

Nykyisessä oikeuskäytännössä sovelletaan, kuten edellä (s. 11) todettiin, kahta sopimustyyppiä, irtaimen omaisuuden kaupan ja vuokrauksen tyyppejä.

Ratkaisun historiallinen tausta

Maan vuokraamisesta oli Senaatin oikeusosaston ratkaisun aikana voimassa vuonna 1734 annettu laki, johon painoivat leimansa merkantilistiset periaatteet. Ne näkyivät kaiken maankäytön yksityiskohtaisena säännöste-

lynä. Säännöstely sisälsi muun muassa yleisen viljely- ja rakennusvelvollisuuden (Haataja 1934 s. 3).

Merkantilismi päättyi Suomessa vuosien 1855–1879 liberalistisiin uudistuksiin (Kekkonen 1987 s. 1). Uudistukset kohdistuivat kuitenkin etupäässä muihin elinkeinoihin kuin maa- ja metsätalouteen. Elinkeinovaupauden toteuttaminenkaan ei maan käytön holhousta paljon vähentänyt. Niinpä kun vuokraamisen oikeuksia vuonna 1864 laajennettiin, niin laajennuksen jälkeenkin vuokralle antaminen sallittiin vain, jos kantatilan elinkelpoisuus ei vaarantunut (Asetuskokoelma 32/1864).

Senaatin oikeusosaston vuonna 1873 tekemä ratkaisu mitä ilmeisimmin perustui tämän asetuksen soveltamiseen. Edellytykseksi hyväksytyä pystykauppa maanvuokraukseksi asetettiin metsän kestävä käyttö (Ehrström 1874 s. 126). Käytännössä metsän kestävyys vaatimus oli vuoden 1864 asetuksen tarkoittamaa kantatilan elinkelpoisuudesta huolehtimista.

Tämän kannan säilyminen nykypäiviin saakka johtunee metsätaloudessa vallinneista asenteista. Nykyisen oikeuskäytännön perustana on maanvuokralakiesityksestä annettu Laintarkastuskunnan lausunto 3/1964 (Kartio 1988 s. 14). Sen antamisen aikoina 1960-luvulla kaavailtiin hakuiden rajoittamista yksityisillä tiloilla kestävän käytön määrään (Koivisto 1962 s. 495) ja osalla asutustiloja se oli toteutettukin. Metsätalouden piirissä vallitsi 1960-luvulla hyvin vahva merkantilistista holhousta muistuttava asenne, mikä joiltakin osin lieventyneenä jatkuu vieläkin (Palo 1993 s. 362).

Lainsäädännöllisen tilanteen lisäksi on aiheellista tarkastella myös metsätaloutta koskevaa yhteiskunnallista tilannetta Senaatin oikeusosaston tekemän ratkaisun aikoina.

Ratkaisun yhteiskunnallinen tausta

Metsä oli 1800-luvun lopulla noussut merkittäväksi taloudelliseksi tekijäksi. Puukaupassa kuitenkin esiintyi sosiaalisia ongelmia, kun puun ostajat käyttivät hyväkseen myyjän hädänalaista asemaa tai tietämättömyyttä puun arvosta (Helander 1949 s. 151). Edellä on kerrottu, kuinka metsä voitiin vuokrata yhtiölle jopa vuosikymmenien ajaksi.

Myös metsänhävitys erityisesti pystykaupoissa oli Senaatin oikeusosaston tekemän ratkaisun aikoina vakava ongelma (Peltonen 1992 s. 183). Etenkin voimakas nousukausi 1870-luvulla aiheutti laajaa metsänhävitystä, jota julkisesti päiviteltiin. Senaatin oikeusosaston päätöstä edeltävänä vuonna (1872) oli asetettu komitea tutkimaan metsänhävityksen laajuutta (Helander 1949 s. 175–176). Tällaiset puun hankintatavat johtivat siihen, että oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessa jouduttiin 1800-luvun jälkipuoliskolla ottamaan kantaa paitsi oikeudellisiin myös niihin sosiaali-

siin ongelmiin, joita metsäyhtiöiden puunhankintatavat aiheuttivat (Wirilander 1980 s. 94).

Kihlakunnanoikeus oli hylännyt Senaatin oikeusosaston ratkaiseman käännekohdaksi muodostuneen kiinnityshakemuksen metsänhävitysuhkan perusteella (Senaatin ... 1873 s. 113). Oli luonnollista, että ylempät oikeusasteet eivät tätä perustelua hyväksyneet. Silti voidaan kysyä, vaikuttivatko metsänhävityksen uhka ja sosiaaliset ongelmat myös ylempien oikeusasteiden äänestyksillä 3–2 kummassakin syntyneeseen ratkaisuun. Kiinnityksiä vaikeuttamalla ehkä pyrittiin ohjaamaan puukauppoja silloin yleisiksi hankintakaupoiksi, jotka näyttivät aiheuttavan vähemmän ongelmia kuin pystykaupat (Ehström 1874 s. 126). Ratkaisun tulos tosin oli sosiaalisilta vaikutuksiltaan lähes päinvastainen, sillä kiinnitysten vaikeutumisen seurauksena metsäyhtiöt alkoivat ostaa puuta pohjineen eli kokonaismaatiljoja (Peltonen 1992 s. 184).

Yhteiskuntapoliittinen peruste näkyy myös hakkuusopimusten erotte- lussa suunnitelmallisen metsänkäytön ja tietyn hakkuumäärän tavoittelun ryhmiin. Jako vastasi niitä käsityksiä, jotka metsien kestävän käytön turvaamisesta olivat silloin ja vielä paljon myöhemminkin vallalla.

Ne epäkohdat, joita oikeuslaitos hakkuusopimusten tulkinnan muutok- sella halusi torjua, näkyvät myöhemmin annetussa lainsäädännössä. Vuoden 1901 asetus metsänhakkuoikeuden kiinnittämisestä rajoitti hakkuu- oikeuden enintään 10 vuodeksi ja edellytti, ettei hakkuulla hävitetty met- sää. Lisäksi suunnitelmallista metsänkäyttöä tarkoittava hakkuusopimus voitiin edelleenkin kiinnittää maanvuokrasopimuksena (Asetuskokoelma 23/1901 4 §, Wirilander 1980 s. 98).

Ratkaisun oikeudelliset perusteet

Senaatin oikeusosaston päätöksessä ei perustella, kuten ei myöskään Vii- purin hovioikeuden päätöksessä, miksi esillä ollut hakkuusopimus ei täyt- tänyt kiinnittämisen edellytyksiä (Senaatin... 1873 s. 113). Päätöksen aiheuttamassa keskustelussa esitettiin maanvuokrasopimuksen tyyppin hyl- käämisen perusteluksi kaksi kohtaa, joissa hakkuusopimus eroaa maan- vuokrasopimuksesta: puun pystykauppa ei ole kiinteistön säännöllistä eikä jatkuvaa käyttöä (Ehrström 1874 s. 124) ja pystykauppa voi vähentää kiin- teistön arvoa, jopa hävittää metsän (Juridiska ... 1876 s. 29).

Edellä mainittuihin vuokrauksen ominaisuuksiin ei kuulu vuokraesi- neen säännöllinen ja jatkuva käyttö. Myöskään kiinteistön arvon (sub- stanssin) vähentämiselle ei lainsäädäntö asettanut ehdottomia esteitä, mikä näkyy ensiksi siitä, että hakkuusopimuksille aluksi myönnettiin kiinnityk- siä maanvuokrauksen sopimuksina ja toiseksi siitä, että maa-ainesten otto- oikeuksien kiinnittämistä jatkettiin, vaikka ne pystykauppoja selvemmin vähentävät kiinteistön arvoa. Niihin sovellettiin vuoden 1868 kiinnitysase-

tusta vuoteen 1940 saakka (Hallituksen esitys 81/1940). On kuitenkin huomattava, että maa-ainesten kaupalla ei viime vuosisadalla liene ollut käytännöllistä merkitystä.

Wirilander katsoo pystykauppojen tulkinnan muutoksen johtuneen puun hankintatavan muutoksesta. Vallitsevaksi hankintavaksi olivat tulleet kertaostot (tarkoittanee hakkuuaikojen lyhentymistä), mikä oli seurausta oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä tapahtuneesta *katsomusten* kehittymisestä ja puukauppaa koskevista uusista säännöksistä, joita olivat yhtiöiden maanostorajoitukset ja hakkuuoikeuksien kiinnittämismahdollisuus (Wirilander 1980 s. 319).

Oikeudelliset perusteet hakkuusopimuksen tulkinnan muutokselle olivat siis hyvin harkinnanvaraiset. Todelliseksi tulkinnan muutoksen syyksi jää Wirilanderin mainitsema katsomusten kehittyminen eli yhteiskunnalliset syyt.

4.3 Oikeustieteellisen keskustelun arviointi ja päätelmät

Pystykaupan luonnetta koskevassa oikeustieteellisessä keskustelussa on kiinnitetty hyvin vähän huomiota siihen, että pystykaupassa on kysymys kahden tuotteen, materiaaliutuote puun ja palvelutuote korjuutyön vaihdosta. Keskustelu on koskenut lähes yksinomaan materiaaliutuotetta, vaikka palvelutuotteen kaupp-arvo on yli puolet pystypuun kaupp-arvon määrästä. Yleensä puunkorjuutyö on sivuutettu toteamuksella, että kiinteistöön kohdistuva toiminta kuuluu hakkuuoikeuden sisältöön (Caselius 1934 s. 212). Niinpä puunkorjuutyö on nähty vain materiaaliutuotteen irrottamisoikeuden toimeenpanona ja sellaisena rinnastettu muun muassa määräälan erottamiseen ja rakennuksen purkamiseen (Caselius 1934 s. 208, Wirilander 1980 s. 346).

Puun juridinen irrottaminen, puun kaataminen, on kuitenkin vain puunkorjuutyön alkutapahtuma. Kiinteistön käyttö ei pääty siihen, vaan jatkuu puun jalostamisena puutavaraksi sekä tavaran keräämisenä kuljetusvarastoihin ja poiskuljettamisena. Samanlaisesta raaka-aineen jalostuksesta on kysymys myös maa-ainesten ottosopimuksissa, esimerkiksi kalion louhinnassa ja sepeliksi jalostamisessa.

Määräälan ja rakennuksen irrottamisessa ei tapahdu vastaavanlaista kiinteistön käyttöä, jossa irrotettu osa jalostetaan kauppakelpoisiksi tuotteiksi kiinteistön tuotantovälineitä käyttämällä. Määräälan irrottaminen on vain irrotetun osan merkitsemistä ja rakennuksen irrottaminen rakennuksen purkamista käsittelykelpoisiksi osiksi ja osien poiskuljettamista.

Kiinteistöllä tehtävän työn laadun lisäksi myös työn määrällä on merkitystä, sillä oikeustieteessä sopimustyypin ratkaisee eri tyyppeihin kuulu-

vien osien painoarvo. Esimerkiksi raja työ- ja kauppasopimustyyppien välillä riippuu toimitettavan materiaalin raha-arvon suhteesta työn raha-arvoon (Godenhielm 1965 s. 24, Asetuskokoelma 355/1987 2 §).

Suuruusjärjestyksessä lueteltuina asetuvat työn ja kauppaesineen raha-arvojen suhteet kiinteiden esineiden kaupoissa seuraavaan järjestykseen. Määräalan kaupassa suhde on tavallisesti alle yhden prosentin, rakennuksen kaupassa suuruusluokkaa 10 prosenttia, puun pystykaupassa noin 60 prosenttia ja maa-ainesten kaupassa suuruusluokkaa 95 prosenttia.

Suhdeluvut vastaavat yleistä käsitystä kaupan tyyppistä pystykauppaa lukuunottamatta. Määräalan ja rakennuksen kauppvoja pidetään esineen kauppoina. Maa-ainesten kauppa taas ymmärretään käytännössä vuokraukseksi. Vapo tekee nykyisinkin turvesuon vuokrasopimuksia (Lomake: VAPO 71 A.87.03.ER). Oikeuskäytännön käsitystä suhdeluvut eivät vastaa, sillä maa-ainesten ottosopimukset on vuoden 1940 jälkeen tulkittu irtaimen tavaran kaupoiksi (Kartio 1988 s. 15) samoin kuin puun pystykaupatkin 1800-luvulta alkaen.

Päätelmät

Senaatin oikeusosaston vuonna 1873 tekemä ratkaisu muodostui käytännössä ongelmalliseksi ennakkopäätökseksi. Hakkuuoikeuksien kiinnityksiä ei voitu myöntää, vaikka tarvetta olisi ollut. Uutta tyyppimäärittystä ei pystykaupalle löydetty. Perustellusti voidaan kysyä, oliko Senaatin oikeusosaston ratkaisu maanvuokrauksen tyyppin hylkäämisestä huonosti harkittu.

Kuitenkin tähän ratkaisuun perustuu myös nykyinen pystykaupan tyyppin tulkinta. Sen ohjeena oleva Laintarkastuskunnan kannanotto perustuu nimittäin aiemmin (tarkoittanee vuotta 1873) tapahtuneeseen tulkinnan muutokseen ja sen seurauksena annettuihin asetuksiin metsän hakkuuoikeuden ja maa-ainesten otto-oikeuden kiinnittämisestä. Kannanoton mukaan maanvuokran tulkinta on näiden toimenpiteiden tuloksena vakiintunut sellaiseksi, ettei siihen sisälly oikeutta vähentää vuokraesineen substanssia (Laintarkastuskunnan ... 3/1964 s. 5).

Voidaan kysyä, onko tulkinnan vakiintuminen ollut todellista. Koska hakkuuoikeudet kiinnitetään erillisellä asetuksella, ei ainakaan kiinnityksiä myönnettäessä ole tarvetta arvioida hakkuuoikeuden luonnetta. Muutenkin ovat hakkuuoikeuden luonnetta sivuavat oikeustapaukset käyneet harvinaisiksi (Wirilander 1980 s. 317). Näyttää siltä, että erillinen asetus hakkuuoikeuden kiinnittämisestä on ikäänkuin peittänyt pystykaupan tyyppiongelman maton alle.

Peittymisen seurauksena oikeuskäytännön nykyinen kanta pystykaupoihin tosiasiaassa perustuu vuoden 1864 asetuksen 8 §:ään, jossa todetaan:

”Jos maan-omistaja tahtoo tilastansa toiselle antaa maata tahi jotakin muuta tilaan kuuluwaa etua, päättilalle vuosittain maksettawaa wouraa vastaan, olkoon semmoinen erotus luwallinen, ell’ei päättilan itsekannattavuus sen kautta joudu waaraan.” (Asetuskokoelma 32/1864 8 §).

Kiinteistön arvon säilyttämisvaatimuksen arviointi

Kiinteistön arvon säilyttämisen ongelma metsän vuokrauksessa syntyy metsän sadonkorjuun luonteesta ja juridiikasta. Puusatoa ei korjata viljan tavoin joka vuosi, vaan vuotuinen sato liitetään juridisesti kiinteistön pääomaan. Siitä johtuu, että pellon sadonkorjuussa käytetään vuotuista tuottoa, mutta metsän sadonkorjuussa aina vähennetään kiinteistön pääomaa ja alennetaan kiinteistön arvoa.

Jos metsän puustoa koskevia juridisia tulkintoja sovellettaisiin oikeuskäytännössä kirjaimellisesti, ei pystykauppaa voitaisi hyväksyä enempää irtaimen tavarankäytön kaupaksi kuin metsänvuokraukseksi. Kiinteistöön kuulumisen vuoksi pystypuita ei voi myydä irtaimen tavarankäytön kaupalla. Vuokraesineen arvon säilyttämisvaatimuksen vuoksi metsää ei voi vuokrata. Kuten edellä (s. 12) on kerrottu on tämä ristiriitainen tilanne oikeuskäytännössä ratkaistu tulkitsemalla pystykauppa *tulevien* irtaimien esineiden kaupaksi (Wrede 1946 s. 421).

Oikeuskäytäntö hyväksyy kestävän metsänkäytön rajoissa tapahtuvan pystykaupan metsänvuokraukseksi. Käytännössä se johtaa vaatimukseen, että puunmyyjän olisi esitettävä oikeusviranomaisille selvitys koko metsäomaisuudestaan, jotta voisi käyttää oikeusistuimissa oikeaa nimeä pystykaupasta. Todellisuudessa oikeuskäytännön hyväksymä metsänvuokraus on niin teoreettinen mahdollisuus, että sitä ei metsätaloudessa tunneta edes käsitteenä. Metsänvuokraus-sanaa ei mainita metsäsanaston luettelossa (Ruokonen 1987). Maa-ainesten hyväksikäytössä ei ole teoreettistakaan mahdollisuutta vuokraukseen. Turpeenottokentän tai sepeliaseman perustaminen toisen maalle turpeen ja kiven hyödyntämiseksi ei oikeuskäytännön mukaan ole koskaan vuokrausta vaan irtaimen tavarankäytön kauppa (Kartio 1988 s. 15).

Metsätalouden käytännössä on kuitenkin tarve käsitellä puustoa kauppaesineenä samoin kuin mitä tahansa tavaraa. Sama tarve koskee maa-aineksia. Yrityksen vuokraus jonkin tuotantovaiheen toteuttamiseksi on yksi tavaratuotannon muoto.

Ruotsissa puun pystykauppa ja maa-ainesten otto-oikeudet on vuonna 1970 annetulla lailla tulkittu käyttöoikeudeksi (nyttjanderätt) eli vuokraukseksi (Sveriges ... JB 7 Kap. 3§).

Suomessa kiinteistön arvon säilyttämisen vaatimus pystykaupoissa on vienyt yhdestä umpikujasta toiseen. Ensimmäinen umpikuja syntyi, kun vastoin käytännön tarpeita lakattiin myöntämästä kiinnityksiä pystykaup-

pasopimuksille. Se käynnisti yhtiöiden maatilojen ostot. Toinen umpikuja syntyi ensimmäisen purkamisesta. Säädettiin hakkuuoikeuden kiinnitysasetus, minkä seurauksena metsien vuokraus yleistyi valtamenetelmäksi ilman, että sen tiedettiin olevan vuokrausta.

Oikeuskäytännön vanhentunut kanta ei estä käyttämästä pystykaupasta vuokrauksen nimeä, sillä oikeaksi katsotun nimen käyttäminen kuuluu sopimusvapauteen.

5 Puun pystykauppasopimuksen arviointi

5.1 Pystykauppasopimuksen sisältö

Puukaupat on Suomessa viime vuosikymmenien aikana yleensä tehty Metsäteollisuuden ja Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliiton hyväksymälle sopimuslomakkeelle. Tässä arvioidaan yhteisesti hyväksyttyä pystykaupan lomaketta N:o 80 Tapio 11.89. (liite 1).

Pystykaupasta tehdään kirjallinen sopimus, jonka nimi on ”Metsänhakkuusopimus”. Asianosaiset todetaan hakkuusopimuksessa nimikkeillä ”Ostaja” ja ”Myyjä”.

Sopimuksen tarkoitukseksi sanotaan vain: ”... luovuttaa ... oikeuden hakkauttaa” tietyt puut. Kirjaimellisesti ymmärrettynä oikeus sisältää vain puunkorjuutyön johtamisen oikeuden. *Puiden luovuttamisesta* ei sanota mitään eikä siitäkään, kumpi sopijapuoli luovuttaa johdettavan korjuutyön. Oikeuskäytännössä kuitenkin hakkuuoikeus-sanana tulkinnaksi on vakiintunut sekä puiden hakkauttamisen että hakattujen puiden haltuunoton oikeus (Nykysuomen sanakirja). Nämä kaksi oikeutta voitaisiin hakkuuoikeus-sanana paremmin ilmaista yhdellä sanalla puhumalla tiettyjen puiden (hyväksi-) *käyttöoikeudesta*.

Sopimuksen esine on tietyllä metsäalueella olevat tietyt puut eli metsätalouden terminologian mukaan ”leimikko”. Siihen kuuluu sekä maa-pohja että puusto. Leimikko määritellään maa-alueen sekä puun määrän ja laadun perusteella (Wirilander 1980 s. 322). Puumäärä esitetään puutaraluettelona, jolla ei ole otsikkoa. Leimikon luovuttaja on hakkuuoikeuden myyjä.

Puiden hakkauttamisen oikeus sisällyttää sopimukseen toisenkin esineen eli leimikon puiden korjuutyön. Sen luovuttaja on hakkuuoikeuden ostaja. Käytännössä luovutus sisältää kuitenkin vain fyysisen korjuutyön,

sillä työn hallinta jää hakkuuoikeuden ostajalle. Luovutuksen ehtoista on sovittu vain korjuuajan päätyminen.

Sopimuksen molempia esineitä siis hallitsee hakkuuoikeuden ostaja. Korjuutyön esinettä ostaja hallitsee itsenäisen yrittäjän oikeuksilla (Wiri-lander 1980 s. 222). Korjuutyötä varten ostajalla on hallintaoikeus leimikon maa-alueeseen (Sop.ehtojen 22. kohta) sekä oikeudet teiden, vesien, varastoalueiden ja tarvepuiden käyttöön (Sop.ehtojen 5., 8. ja 10. kohdat).

Puista muodostuvan esineen hallinnassa ostajan itsenäisyyttä rajoittaa velvollisuus valmistaa pystypuu puutavaraluettelossa määritellyiksi puutavaralajeiksi (Sop.ehtojen 3. kohta). Sopimuskohdan lisäksi velvollisuus ilmenee epäsuorasti pienimmän latvaläpimitan sopimisesta. Runkohinnotteluissa leimikoissa ei tavaralajivelvoitetta ole.

Hakkuuoikeuden haltijalla on myös sopimuksen (hakkuuoikeuden) siirto-oikeus kolmannelle ilman myyjän suostumusta (Sop.ehtojen 21. kohta).

Hakkuuoikeuden vastikkeen peruste on puutavaran yksikköhinta. Hinnottelun lähtökohtana on vaihdettavien esineiden hintojen erotus eli tulevan puutavaran arvo vähennettynä arvioituilla puutavaran valmistuskustannuksilla. Kysymyksessä on siis leimikon arvioitu nettotuotto. Kuten havaitaan, vastike muodostuu kokonaan leimikon puusto-osasta. Maapohjalle ei lasketa tuottoa. Myös teiden, vesien, varastoalueiden ja tarvepuiden käyttöoikeudet luovutetaan ilman erillistä vastiketta.

Puunkorjuun esineen luovutuksen ajankohta määritetään hakkuuajan päättymisen päivämääränä. Puiden esineen luovutuksen ajankohta määritetään puumäärän toteamiselle sovitun takarajan päivämääränä. Puiden esineen luovutus ja omistusoikeuden siirtyminen voidaan valita kolmesta vaihtoehdosta, maksettaessa, mitattaessa tai kaadettaessa. Kaksi ensinmainittua ovat varmistuksia siitä, että vastike on maksettu tai leimikon puumäärä tarkistettu ennen puiden poiskuljettamista.

5.2 Pystykaupan luonne

Sopimuksen toinen esine, leimikko voidaan tuotantoteknisestä näkökulmasta katsottuna määritellä puuntuotannon primäärivaiheen tuotteeksi, joka on puolivalmiste. Tuotannon sekundäärivaiheessa puolivalmiste jalostetaan hakkuulla puutavaraksi ja kerätään kuljetusvarastoihin (Jørgensen 1964 s. 335, Holopainen 1976 s. 43). Leimikon puolivalmisteluonteesta siis johtuu, että puun pystykaupassa vaihdon esineeksi muodostuu puiden lisäksi myös puunkorjuutyö.

Liiketaloudellisesta näkökulmasta katsottuna leimikko voidaan määritellä metsätalousyrityksen toimitiloissa olevaksi raaka-ainevarastoksi. Sen hyödyntäminen edellyttää yrityksen toimitiloissa tehtävää työtä, jolla raaka-aineesta valmistetaan kauppakelpoinen tuote. Yrittäjällä on neljä

päävaihtoehtoa: 1) oma työ ja tuotteen myynti, 2) ostettu työ ja tuotteen myynti, 3) toimitilojen vuokraus ja raaka-aineen myynti, 4) yrityksen myynti (vrt. luku 6.1).

Koska pystykaupassa on sääntönä, että palkattu työvoima työskentelee metsätalousyrityksen metsässä, tulevat pystykaupan tyyppin arvioinnissa kysymykseen vain ostetun työn ja tuotteen myynnin sekä toimitilojen vuokrauksen ja raaka-aineen myynnin vaihtoehdot. Edellinen on lyhyesti kauppaa ja jälkimmäinen vuokrausta.

Pystykaupan arviointi puukauppana

Edellä (s. 18) todettiin, että pystykaupassa luovutetaan samojen osapuolten välillä kaksi esinettä, leimikon puut ja puiden korjuutyö. Jos luovutukset ovat kauppoja, voi kysymyksessä olla kahden irtaimen tavaran kauppa tai vaihto tai vaihdon ja kaupan välimuoto. Kaikkiin näihin sovelletaan kaupan sääntöjä, minkä vuoksi tarvitaan joko erilliset sopimukset puutavaran kaupasta ja urakkatyöstä tai kumpaakin esinettä koskevat sopimuskohtat yhteen sopimukseen.

Puutavaran kaupassa on myyjää sitovina sovittava luovutettavan tavaran laji, määrä, laatu sekä toimituspaikka ja -aika. Ostajaa sitovina on sovittava tavaran hinta ja maksuehdot. Lisäksi on sovittava menettelytapa puutavaran määrän ja laadun toteamiseksi. Urakkatyön kaupassa oleellisia sopimuskohtia ovat tehtävän työn laji, määrä, ajankohta ja työstä maksettava korvaus (Metsäalan urakointi... 1991).

Pystykaupassa tehdään vain yksi sopimus, metsän hakkuusopimus. Siinä ei luovutettavaksi esineeksi todeta puutavaraa vaan tiettyjä puumääriä koskeva hakkuuoikeus. Sen jälkeen esitetään otsikoimaton puutavaraluettelo, jossa todetaan puutavaran lajit, määrät ja yksikköhinta. Luettelo ei sido myyjää vaan ostajaa, kuten edellä on todettu. Puun myyjää luettelo sitoo vain siinä tapauksessa, että valmiiksi tehtyä leimikkoa ei vielä kaupanteon ajankohtana ole (Sop. ehdot 2. kohta). Luettelo ei siis ole luovutettavan puutavaran luettelo, vaan (hyväksi-) käytettäväksi luovutetun esineen eli leimikon koon, laadun ja hinnoittelun kuvaus. Vastaava puutavaraluettelo on puun hankintasopimuksessa otsikoitu tavaran myyjää sitovaksi (liite 2).

Valmistetun puutavaran mittaus jälkikäteen antaa helposti kuvan, että pystykaupassa luovutettu esine olisi puutavara. Todellisuudessa mittauksen tarkoitus on leimikon lopullisen suuruuden tarkistaminen. Hankinta-kaupassa vastaava mittaus tarkoittaa kauppaesineiden määrän toteamista.

Metsänhakkuusopimuksessa ei ilmoiteta erikseen sopimuksen sisältämien esineiden, leimikon puiden ja puunkorjuutyön hintoja. Kahdesta esineestä on sovittu yksi hinta. Ei myöskään ilmoiteta tavaran toimituspaik-

kaa ja toimitusajan sijasta todetaan hakkuu- ja ajoajan päätyminen. Korjuutyötä koskevia kohtia ei sopimuksessa ole lainkaan.

Arviointi osoittaa, että pystykauppasopimus ei täytä edellä mainittuja irtaimen tavaran kaupan välttämättömiä tunnusmerkkejä. Pystykauppa ei siis ole puutavaran ja korjuutyön kauppa.

Pystykaupan arviointi vuokrauksena

Vuokrauksen ominaisuuksien mukaisesti pystykaupassa luovutetaan leimikon maa-alueen hallinta ja eräiden muiden kiinteistön osien käyttöoikeus puun ostajalle. Luovutuksista ei kuitenkaan suoriteta vuokrauksen edellyttämiä vastikkeita. Niiden voi katsoa sisältyvän leimikon käyttöoikeuden vastikkeeseen, koska leimikko käsittää maapohjan ja puuston ja koska kiinteistöä käytetään vain samalta kiinteistöltä luovutetun puun käyttöönottoon.

Edellä (s. 12) todettiin, että leimikon puihin ei voida luovuttaa omistusoikeutta ennen kaatamista, koska puut ovat kiinteistön osia. Pystykauppasopimuksen selostuksessa myös todettiin, että sopimuksella luovutetaan leimikon puiden (hyväksi-) käyttöoikeus. Omistusoikeus puihin syntyy siis käyttöoikeuden toimeenpanon kautta. Omistusoikeuden siirtymiselle voidaan kuitenkin asettaa ehtoja, kuten sovitun hinnan maksaminen tai puutavaran mittaaminen, jolloin puut on sovittu panteiksi vuokran (kantohinnan) suorittamisesta tai vuokran perusteen (puumäärän) tarkistamisesta.

Asiallisesti tilanne ei poikkea pellon vuokrauksesta, jossa vuokramies käyttöoikeuden toimeenpanon kautta saa omistukseensa pellon sadon. Epäoleellinen ero sopimuksen luonteen kannalta katsottuna on vain siinä, että metsän vuokramies korjaa vuokranantajan kasvattaman sadon, sen sijasta pellon vuokramies kasvattaa sadon itse.

Hakkuuoikeuden vastikkeen, kantohinnan lähtökohta muodostuu samalla tavalla kuin vuokravastike yleensä vuokrauksessa, vuokraesineen (leimikon) arvioidun nettotuoton perusteella. Otsikoimaton puutavaraluettelotelo on, paitsi leimikon koon ja laadun kuvaus, myös leimikon tuottoarvon laskentataulukko. Hakkuu- ja ajoajan päätyemisestä sopiminen on vuokraajan päätyemisestä sopimista. Puumäärän mittauksesta ja puumäärän toteamisen takarajasta sopiminen on vuokraesineen laajuuden ja laadun tarkistamisesta sopimista.

Johdannossa (s. 5) todettiin, että puun pystykauppa (vuokraus) voidaan korvata puutavaran ja korjuutyön erillisillä kaupoilla. Vuokrauksessa on poikkeuksellista, että se voidaan korvata toisella saman lopputuloksen antavalla sopimustyyppillä. Esimerkiksi pellon tai huoneiston vuokraukselle ei ole saman lopputuloksen antavaa vaihtoehtoa.

Kauppan vaihtoehtoon olemassaolo osoittaa metsänvuokrauksen *keino-tekoiseksi vuokraukseksi*. Sitä muistuttava menettely lihantuotannossa

olisi teuraskarjan ”pystyynmyynti”, jossa luovutettaisiin lihanjalostusyritykselle käyttöoikeus navetassa olevaan karjaan. Yritys säilyttäisi karjaa ”pystyvarastona” ja kuljettaisi sen aikanaan jalostettavaksi. Luonnollisesti karjan käyttöoikeus edellyttäisi myös navetan vuokrausta karjan säilyttämisen ajaksi.

Vuokrauksen keinotekoisuus ei heikennä vaan päinvastoin vahvistaa pystykaupan vuokraluonnetta. Oikeuskäytännössä nimittäin annetaan sopijapuolten tarkoitukselle suuri merkitys sopimuksen tyyppin arvioinnissa. Koska vuokraukselle aina on saman lopputuloksen antava vaihtoehto, jota sopijapuolet eivät valitse, on sopijapuolten nimenomainen tarkoitus vuokrasopimuksen tekeminen.

Pystykauppasopimuksessa käytetyt sopimuksen, sopijapuolten ja sovitujen asioiden nimitykset eivät vastaa vuokrasopimuksen nimityksiä. Tarkastelu kuitenkin osoittaa, että sopijapuolten asema ja sopimuskohtien sisältö vastaavat oikeustieteessä määritellyjä vuokrauksen ominaisuuksia lukuunottamatta edellä käsiteltyä kiinteistön arvon säilyttämisen ominaisuutta. Sama tulos saadaan, kun verrataan Vapon turvesuon vuokrasopimusta (Vapo 71 A.87.03.ER) puun pystykauppasopimukseen. Oleelliset sovitut asiat ovat sopimuksissa hyvin pitkälle samansisältöiset, mutta sopimuksen, sopijapuolten ja asioiden nimitykset eivät ole.

Oikeuskäytännössä pystykaupan puunkorjuu tulkitaan puukauppaan liittyväksi ”lisäsopimukseksi” ostajan korjuutyöstä (Caselius 1964 s. 193). Edellä tehty tarkastelu osoittaa puukaupan ja korjuutyön suhteet päinvastaisiksi. Sopimuksen muoto on korjuutyöhön oikeuttava vuokrasopimus, johon liittyy ”lisäsopimuksena” pystypuun luovutus.

Pystykauppa voidaan siis perustellusti katsoa metsän vuokraukseksi. Kysymyksessä on vuokrauksen muotoon puettu esineiden vaihto, jossa ostajan korjuutyöllä maksetaan osa puun hinnasta. Syitä, joiden vuoksi normaalin vaihtokaupan sijasta on päädytty vuokrauksen muotoiseen vaihtokauppaan, käsitellään myöhemmin (Luku 7).

5.3 Pystykaupan vertailu muiden alkutuotteiden kauppaan

Puun pystykaupan luonnetta voidaan havainnollistaa vertaamalla sitä kahden muun alkutuotteen, viljan ja lihan kauppaan. Kaikkien näiden tuotannon voidaan erottaa kasvatus- eli primäärivaihe, jossa syntyy ”puolivalmisteita”, sekä sadonkorjuu- eli sekundäärivaihe, jossa puolivalmisteet jalostetaan kauppakelpoisiksi tuotteiksi, puutavaraksi, viljaksi ja lihaksi.

Viljantuotannossa sekundäärivaiheen toteuttaa tuottaja itse, puun- ja lihantuotannossa tuotteen jalostaja. Viljantuottaja siis hallitsee ja järjestää viljan koko tuotantoketjun, primääri- ja sekundäärivaiheen, sen sijaan

puun- ja lihantuottajat hallitsevat vain primäärivaiheen tuotantoa. Sekundäärituotannon työpalvelut puun- ja lihantuottajat ostavat tuotteidensa jalostajilta. Puunjalostaja vie palvelut puuntuottajan toimitiloihin eikä tuota palveluja itse, vaan ainoastaan välittää alihankkijoiden palveluja. Lihanjalostaja vie puolivalmisteiden omiin toimitiloihinsa ja tuottaa palvelut omassa jalostusyrityksessään itse. Siksi lihantuotannon sekundääri-vaihe on todellisuudessa lihanjalostuksen primäärivaihe.

Viljan kauppa on toimituskauppaa, lihan kauppa noutokauppaa ja puun kauppa nouto- ja tavarantvalmistuskauppaa.

Tuotteiden hinnoittelu noudattaa yritystoiminnan hallinnan rajoja. Viljalla on hankintahinta ostajan varastoon toimitettuna. Liha ja puu hinnoitellaan puolivalmisteiden hintoina. Ostajien hinnoittelu perustuu jäännökseen siitä, kun kauppavalmiiden tuotteiden hinnoista vähennetään tuotteeksi valmistamisen kustannukset. Niitä ei tiedä lihan- eikä puuntuottaja.

Lihantuotannossa teurastuksen kustannukset ovat, kuten todettiin, lihanjalostuksen primäärivaiheen kustannuksia ja kuuluvat siten liikesalaisuuden piiriin. Myös pystykaupan puunkorjuussa vuokramies (metsäyhtiö) harjoittaa itsenäistä yritystoimintaa, jonka kustannukset ovat liikesalaisuuksia.

Vertailu osoittaa, että viljan- ja lihantuotanto toimii muotojen osalta normaalien yritystoiminnan sääntöjen mukaan eli kaikki toiminta, mikä tapahtuu yritysten sisällä, on yrittäjän hallinnassa. Tuotteiden hinnoittelu ja kauppa on normaalia irtaimen tavarant kauppaa. Puun tuotannossa sen sijaan yrityksen sisällä tapahtuva sekundäärituotanto vuokrataan tuotteen ostajan hallintaan ja yrittäjä luopuu yritystoiminnan johtamisesta.

6 Metsänvuokrauksen vaikutukset

Metsänvuokraus siirtää metsänkäytön ohjauksen puun ostajalle. Kun vuokraus on Suomessa ollut lähes koko teollisen puunkäytön ajan metsien käytön päämenetelmä, se ilmeisesti on muotoillut puuntuotannon yritys-toimintaa. Vaikutusten selvittäminen tarjoaisi asiasta kiinnostuneille laajan tutkimuskentän (Luku 7.3). Tässä rajoitutaan, kuten tutkimustehtävän rajaamisessa todettiin, arvioimaan metsän vuokrauksen vaikutuksia vain puukaupan ja puunkorjuun toiminnan muotoihin sekä muutamiin makro-tason asenteisiin.

6.1 Metsän vuokraus ja markkinatalous

Metsän puiden hyödyksikäyttö on tuotantoa, jossa pystyvuista tuotetaan puutavaraa. Tuotannon harjoittajia ovat markkinataloudessa yritykset. Ne ovat tuotantoyksiköitä, jotka muuntavat panoksia tuotoksiksi eli tuotanton tekijöitä hyödykkeiksi. Puiden käytössä muunnetaan pystyvu-niminen raaka-ainepanos puunkorjuu-nimisellä työpanoksella puutavara-nimiseksi tuotokseksi.

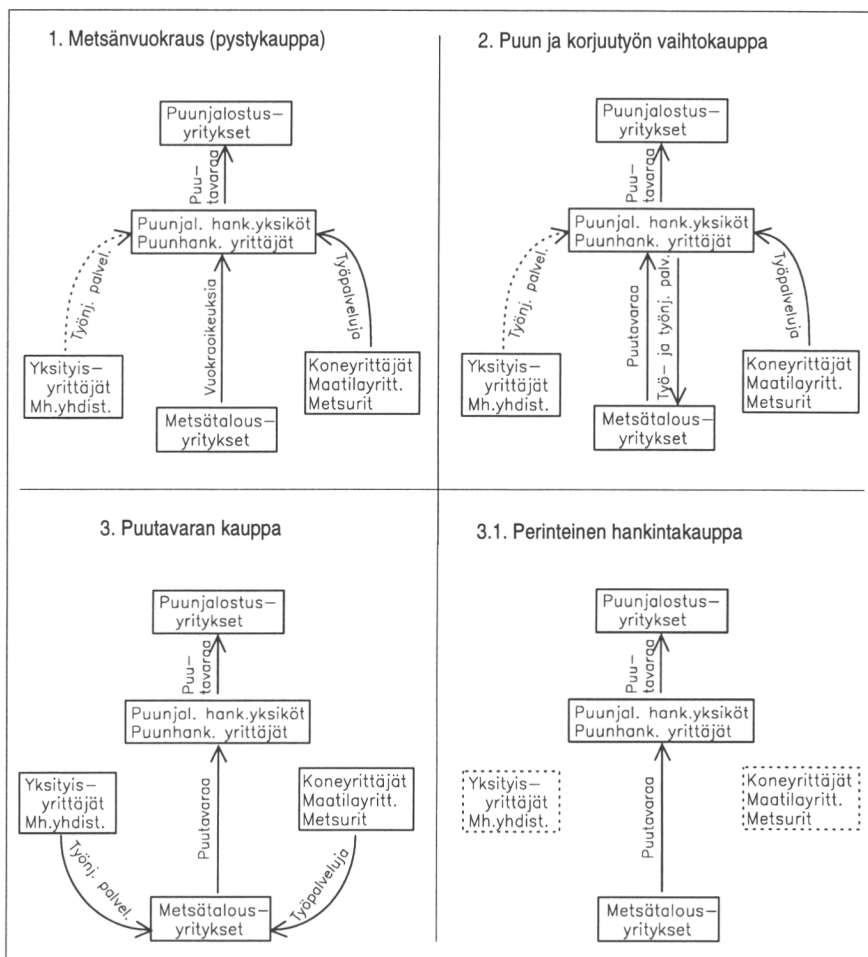
Tuotanton tekijöitä ja hyödykkeitä vaihdetaan markkinoilla. Puiden hyödyksikäytössä syntyvät kahdet markkinat, puun ja korjuutyön markkinat. Metsänvuokraus tuo markkinoille kolmannenkin hyödykkeen, vuokraoikeudet. Markkinoilla vaihdetaan siis kolmentyyppisiä esineitä, *materiaalia* eli puutavaraa, *palveluja* eli korjuutyötä ja *käyttöoikeuksia* eli metsänvuokrausta. Markkinoiden tuottajia ovat puun ja korjuupalvelun tuotannon yritykset sekä kuluttajia puunjalostusyrietykset. Vuokratuissa metsissä puunjalostusyrietykset ovat samanaikaisesti sekä puun (sekundääri-) tuotannon että puun jalostuksen yrityksiä. Yritysten vuorovaikutus tapahtuu markkinoilla, jossa kuluttajayrietykset päättävät, mitä tuotetaan ja tuotantoyrietykset, miten tuotetaan.

Tuottaja- ja kuluttajayrietysten vuorovaikutus tapahtuu hintojen välityksellä. Hintojen muodostumisella on markkinataloudessa keskeinen asema, sillä se luo talouden järjestyksen. Hinnnoilla on kolme tehtävää: 1) välittää tietoa esimerkiksi yritysten tehokkuudesta ja kuluttajien vaatimuksista, 2) kannustaa toimimaan saadun tiedon mukaisesti eli ostamaan edullisia hyödykkeitä ja tuottamaan vaaditun laatuista hyödykkeitä sekä 3) jakaa tuloja, sillä arvostettujen hyödykkeiden tuottajat saavat enemmän tuloja kuin ei-arvostettujen hyödykkeiden tuottajat (Pekkarinen ym. 1986 s. 14).

Puun ja korjuutyön kaupan vaihtoehdot

Puun ja korjuutyön markkinoiden tuottajia ja kuluttajia, yhteisellä nimellä toimijoita ovat metsätaloustyrietykset (maa- ja metsätilat), puunjalostusyrietykset, puunkorjuun ja -hankinnan yksityisyrittäjät, metsänhoitoyhdistykset, koneyritytjät, maatilayrittäjät ja metsurit. Toimijoilla on puun ja korjuutyön kaupassa tarjolla kuvassa 1 esitetyt vaihtoehdot. Ne eroavat toisistaan neljän tekijän perusteella: 1) puunmyyjän vai -ostajan korjuu, 2) ostajan korjuun muodot, 3) puunjalostajan vai välittäjän puunhankinta ja 4) puunmyyjän vai -ostajan kuljetus.

Vaihtoehdot 1 ja 2 ovat ostajan korjuun muotoja. Ensimmäinen on perinteinen pystykauppa eli metsänvuokraus, toinen erillisen puutavaran kaupan ja korjuusopimuksen muoto eli puutavaran ja korjuutyön vaihtokauppa. Vaihtoehdot 3 ja 3.1 ovat myyjän korjuun eli hankintakaupan

Kuva 1. Puun ja korjuutyön kauppajen vaihtoehdot.

muotoja. Niistä ensimmäisessä (3) puutavara valmistetaan ostetulla, toisessa (3.1.) omalla työvoimalla. Jälkimmäinen on perinteinen eli niin sanottu ”isännän linjan” hankintakauppa. Työvoiman laadun ero ei anna aihetta erottaa sitä erilliseksi vaihtoehdoksi etenkin, koska usein osa työstä ostetaan, osa tehdään itse.

Kaikkiin vaihtoehtoihin soveltuu puunjalostajan oma tai välittäjän puunhankinta sekä puun hankinta kuljetusvarastoihin tai käyttöpaikalle. Vaihtoehtoja löytyy silloin kaikkiaan yhdeksän.

Työnjohdon palveluja voidaan periaatteessa ostaa palveluyrittäjiltä sekä ostajan että myyjän korjuuseen. Esimerkiksi Metsäliitto on käyttänyt metsänhoitoyhdistysten palveluja puunhankinnassaan. Käytännössä niiden kysyntä kuitenkin rajoittuu myyjän korjuuseen.

Yleisimmin teollisuuden puunhankinta maailmalla perustuu yksityisten yrittäjien, välittäjien puunhankintaan (Pöyry 1979 s. 113–137). Poh-

joismaissa puunhankinta yksityismetsistä on järjestetty jokaisessa maassa eri tavalla. Ruotsissa hankintakauppoja eli myyjän kuljetusvarastoon toimittamaa puuta (leveransupdrag) on 35-70 prosenttia hakkuumäärästä. Ostajan korjuuta on kolmea tyyppiä. Pääosa korjataan hakkuusopimuksilla (avverkningsupdrag), jossa puulla ja korjuutyöllä ovat erilliset hinnat. Toinen muoto on suomalaistyyppinen pystykauppa (leveransrotköp), jossa puulla on nettohinta tilavuusyksikköä kohden (kantohinta). Kolmas muoto on kokonaiskauppa (rotpost), jossa leimikosta maksetaan kiinteä summa (Nordvall 1992 s. 6, Flinkman 1993). Ostajan korjuu Ruotsissa eroaa Suomen vastaavasta myös siinä, että sitä tehdään myös ostajien omilla koneilla, joita 1980-luvun puolivälissä oli 35 prosenttia konekanasta (Hakkila 1989 s. 48).

Norjassa on jo 1920-luvulla sovittu toimialajako: teollisuus jalostaa – metsänomistajat hankkivat puun. Sen tuloksena Norjassa *myyjän* organisaatio hankkii kaiken puun, josta 90 prosenttia tehtaalle ja 10 prosenttia tienvarteen (Heikkerö 1983 s. 11). Suomessa pyritään toimialajakoon: teollisuus korjaa ja jalostaa – omistaja hoitaa metsää (Heikkerö 1986 s. 20) eli tavoitteellaan Norjaan verrattuna vastakkaista ääri vaihtoehtoa, ostajan yksinkorjuuta. Niinpä Suomessa *ostajan* organisaatio hankkii kaiken puun, josta metsänvuokrauksella noin 70 prosenttia ja loppuosan pääasiassa perinteisellä hankintakaupalla, jossa korjuutyön tekevät metsänomistajat. Ostetulla työllä teetetään vain noin 19 prosenttia hankintapuusta (Uotila ym. 1992 s. 9). Näytteeksi löytyy alueita, joilla metsänomistajien organisaatiot, reviiirit ja metsänhoitoyhdistykset toimittavat kaiken puun kuljetusvarastoihin.

Puun hintasuositussopimus oli vuokrasopimus

Markkinaosapuolten etujärjestöt pyrkivät aina ohjaamaan markkinoita. Niin tekevät myös puukaupan osapuolten etujärjestöt MTK ja metsäteollisuus. Eräs ohjauksen väline on puun hintasuositussopimus, jolla ohjataan muun muassa puun kauppatapoja.

Suomalaisten hintasuositusten erikoisuus oli puun kaksi hintaa. Niiden ero muodostui korjuupalkasta, jonka sopiminen ei yleensä kuulu puunhinnan sopimiseen (Kahiluoto 1989 s. 40). Tietävästi missään muussa maassa, joissa hinnoista sovitaan, ei puulle sovita kahta hintaa.

Koska sovittiin kaksi hintaa, vaikutti puunmyyjän asemaan ratkaisevasti se, kumpi hinta oli perushinta. Jos korjuupalkka lisättiin perushintakantohintaan, oli puunmyyjä palkan ansaitsija, jos vähennettiin perushinta-hankintahinnasta, oli puunmyyjä palkan maksaja. Perushinnasta on ristiriitaisia ilmoituksia. Pöyryn selvityksessä todetaan, että kanto- ja hankintahinnan eroa kutsutaan pystymetsävähennykseksi, mikä osoittaa hankintahinnan perushinnaksi (Pöyry 1979 s. 173). Kahiluoto taas puhuu

sovitusta kantohinnasta ja siihen lisättävästä hankintalisästä (Kahiluoto 1988 s. 56, 92).

Hintasuositussopimuksissa ei käytetty hankintalisä-nimitystä ja vuosien 1978–84 sopimuksissa selostettiin, että kantohinta muodostetaan vähentämällä hankintahinnasta perusleimikon korjuukustannus. Selostus oli paitsi tarpeeton (kantohinnat oli painettu sopimukseen) myös ristiriidassa asiakirjojen kanssa, sillä puunhintaneuvottelujen asiakirjoista (esim. 27.6.1978) selviää, että *perushinnaksi sovittiin kantohinta* ja hankintahinta muodostettiin lisäämällä kantohintaan hankintalisä.

Kantohinta on edellä osoitettu vuokravastikkeeksi. Sen ottaminen puun perushinnaksi merkitsi sitä, että *kaikki yksityismetsät piilovuokrattiin puun ostajille*. Vuokraus astui voimaan, kun metsänomistaja ryhtyi puukauppaan. Pystykauppa tehtiin vuokravastikkeen hinnalla ja hankintakaupassa puun hinta määritettiin ikäänkuin puunmyyjä olisi ollut vuokramiehensä työntekijä, joka sai omassa metsässä tekemästään työstä hankintalisä-nimistä palkkaa. Työntekijän asemaa osoittaa sekin, että sovittuun hankintalisään ei sisällytetty työnjohdon kustannuksia (Puunhintaneuvottelujen asiakirjat). Metsäalan työnantaja- ja työntekijäjärjestöt katsovatkin hankintalisän metsäyhtiön palkkakuluiksi (Maaseututyöväen Liitto ym. 1985 s. 13).

Puun hankintakauppa ei siis hintasuositussopimuksessa ollut puutavaran myynnin vaan metsän vuokrauksen erikoistapaus (vrt. kuva 1). Ainoa yksityismetsiin sovittu puukauppatapa oli metsänvuokraus.

Hankintamyyjä oli 1970-luvun loppuun asti usein aito puunostajan työntekijä eli ”hankintamyyjä” teki pystykaupan ja ostaja palkkasi myyjän hakkuutyöhön. Aidot työsuhteet lopetti hankintatyölle vuonna 1979 myönnetty osittainen verovapaus.

Erityisen selvästi sopijapuolten pyrkimys poistaa metsänomistajalta yrittäjän asema oman metsän töissä ja tehdä hänestä vain metsäyhtiön metsuri näkyi vuoden 1985 hintasuositussopimuksesta. Siinä suositeltu puun hankintahinta ei koskenut monitoimikoneella teetettyä puuta, mikä käytännössä tarkoitti sitä, että metsänomistajalla ei ollut oikeutta ostaa korjuutyön palveluja puutavaran valmistamiseen (Tehdaspuu 1985 s. 6, Uotila ym. 1992 s. 4).

Hintasuositussopimuksilla myös torjuttiin puunhankintayrittäjät puun ja korjuutyön markkinoilta. Vuosina 1986–1990 sovittiin, että hankintahinta koskee vain myyjän omasta metsästä korjattua puuta.

Puun kahden hinnan tarkoitus selviää näistä pyrkimyksistä ohjata puunmyyjät metsänvuokraukseen. Hintojen ero on nimittäin vuokraukseen ohjaamisen keino. Eron suuruutta – puunmyyjän palkkaa – voidaan järjestää ennen muuta puukaupoissa (Pakkanen 1957 s. 272), mutta sitä voitiin järjestää myös hintasuosituksissa. Holopainen on jo vuonna 1976 havainnut sekä ohjauksen menetelmän että tarkoituksen. Hänen mukaansa ”eräissä hintasuositussopimuksissa hankintalisä (kanto- ja hankintahinnan

ero) on tietoisesti sovittu alhaiseksi, jotta kantorahaa voitaisiin nostaa enemmän kuin todellisten korjuukustannusten verran”. Se pienentää puunmyyjän valinnanvapautta (Holopainen 1976 s. 144).

Metsänvuokrauksen vuokravastikkeen (kantohinnan) hyväksyminen hintasuositussopimukseen puun toiseksi hinnaksi osoittaa, että myös metsänomistajien etujärjestö, MTK hyväksyy vuokrauksen ja siihen ohjaamisen keinon, joka syntyy hintojen erosta. Sen vuoksi osapuolten ohjaus vaikuttaa kauppamuodon valintaan myös silloin, kun yhteistä hintasuositusta ei ole.

Metsänvuokraus ja puunkorjuutyön markkinat

Puunkorjuutyön markkinoilla vaihdettavia hyödykkeitä ovat työ- ja työnjohtopalvelut. Työpalvelujen tuottajia ovat metsurit, koneyritykset ja maatilayritykset. Viimeksi mainittujen osuus tuotettujen palvelujen kokonaismäärästä on pieni.

Palvelujen kuluttajia ovat metsänomistajat silloin kun palveluja käytetään hankintahakkuissa. Vuokratuissa metsissä (pystykaupoissa) palvelujen kuluttaja on juridisesti vuokramies, joka tavallisimmin on metsäyhtiön puunhankintayksikkö. Todellinen asiakas myös vuokrametsien korjuupalvelujen kaupassa kuitenkin on metsänomistaja, sillä hänen yrityksensä viime kädessä vastaanottaa korjuutyön ja hän myös sen maksaa leimikon hinta-arvion kustannuseränä.

Metsänvuokrauksen seurauksena työpalvelujen ostoa hallitsevat vuokramiehet (metsäyhtiöt) noin 90 prosentin osuudella käytettyjen palvelujen kokonaismäärästä¹. Osuuteen eivät sisälly metsäyhtiöiden omiin metsiin ostetut palvelut. Metsäyhtiöt ostavat palveluja käytännössä vain metsureilta ja koneyrityksiltä. Metsänomistajat taas ostavat osan korjuupalveluista maatilayrityksiltä².

Myös puunkorjuun työnjohtopalvelujen tuotantoa hallitsevat vuokramiehet (metsäyhtiöt) noin 90 prosentin osuudella kokonaismäärästä. Loppuosan 10 prosenttia tuottavat metsänhoitoyhdistykset (Tapion ... 1991 s. 45, Metsätalastollinen ... 1992 s. 156–157). Yksityisiä puunhankintayrittäjiä, jotka useimmissa markkinatalousmaissa ovat yleisimpiä teollisuuden puun toimittajia, ei Suomessa käytännöllisesti katsoen ole (Pöyry 1979 s. 113–137).

---

¹ Osuus laskettu pysty- ja hankintakauppojen suhteen (Metsätalastollinen ... 1992 s. 156–157) sekä hankintakaupoissa käytettyjen palvelujen osuuden (Uotila ym. 1992 s. 9) perusteella.

² Päätelty koneyrityksien palvelujen viiden prosentin osuudesta (Poikkeuslu-pahakemus ... 1993 s. 94) ja hankintahakkuiden palvelutyön 19 prosentin osuudesta (Uotila ym 1992 s. 9).

Konetyön hintoihin sovellettiin vuosina 1966–1969 työnantajan ohjelmaksuja ja vuosina 1970–1991 koneyrittäjien ja metsäteollisuuden (ja metsähallituksen) sopimia hintoja (Metsäalan kuljetuksen... 1982 s. 48, Poikkeuslupahakemus ... 1993 s. 89). Markkinoilla muodostuneet hinnat eivät siis koskaan ole ohjanneet erikoiskoneilla tuotettuja puunkorjuun palveluja. Teollisuus toi koneet metsään 1960-luvun puolivälissä ilman hintakilpailua ja on siitä alkaen keskitetysti ohjannut koneurakoinnin koneita ja menetelmiä (Metsäkonepoliittinen ... 1982, Hakkila 1989 s. 77). Esimerkiksi Rauma-Repola Oy:ssä, joka myös valmistaa korjuukoneita, oli urakoitsijan koneen tyyppin ja mallin hyväksyminen keskitetty metsäkonttoreille, joiden kehittämismetsänhoitajien tuli neuvotella yhtiön kehittämisspäällikön kanssa alan valtakunnallisesta kehityksestä (Kahiluoto 1990 s. 270).

Kahiluoto kuvaa selkeästi, kuinka markkinoiden yksi toimija, metsät vuokrannut metsäyhtiö, yksityiskohtaisesti ohjaa erikoiskoneilla tuotettujen konepalvelujen kysyntää, tarjontaa, koneita, menetelmiä ja tulonjakoa eli käytännössä kaikkia tapahtumia (Kahiluoto 1990 s. 266–270). Koneyrittäjät ovat muodollisesti yrittäjiä, mutta käytännössä työntekijöitä (Lilland 1982, Köhler 1983 s. 19, Mäkinen 1988 s. 15, 18, Heikkilä 1989 s. 5, Jaakkola 1991 s. 19). Työntekijän asema periytyy hevos- ja maataloustraktorikuljetusten kaudelta ja näkyy korjuutyön järjestämisessä siinä, että urakoitsija toimii urakanantajan työnjohdon alaisena.

Koneyrittäjiin päin ovat ohjauksen välineenä olleet vakinaiset urakointisuhteet, markkinatalouden kielellä tulojen jako. Niiden edellytyksinä on konevaatimusten lisäksi voinut olla, ettei koneyrittäjä myy palveluja muille ilman työnantajan lupaa (Yhtyneet ... 1993 s. 137, Enso-Gutzeit... 1993 s. 156, Lilland 1990, Metsäalan auto... 1991, Metsäkonesopimus... 1987). Koneyrittäjien urakointipalveluista onkin vain viisi prosenttia myyty suoraan todellisille asiakkaille, metsänomistajille (Poikkeuslupahakemus ... 1993 s. 94).

Suorien kauppojen vähäisyys johtuu palvelujen myyntirajoitusten lisäksi myös metsänomistajille asetetuista puutavaran valmistuksen menetelmärajoiutuksista (Uotila 1992 s. 4, Hintasuositusopimus 1985). Tärkein suoria kauppoja estävä tekijä on kuitenkin metsänomistajien ohjaaminen metsän vuokraukseen, mistä enemmän seuraavassa luvussa.

Suorien kauppojen puuttumisen vuoksi ei normaalia tuottajien ja kuluttajien eli metsänomistajien ja koneyrittäjien välistä vuorovaikutusta korjuupalvelujen markkinoilla ole ollut. Siksi koneurakoinnin kehittämisessä ei ole esimerkiksi korjuutyön laatuun kiinnitetty huomiota. Tuloksena on huonolaatuinen työ, jota sekä metsänomistajat että metsäviranomaiset julkisesti arvostelevat (Koneellisen ... 1993).

Metsänvuokraus ja puumarkkinat

Puumarkkinoilla vaihdettavia hyödykkeitä ovat puutavara ja metsänvuok-
rauksen oikeudet (hakkuuoikeudet). Jälkimmäisten mukana tulevat puu-
markkinoilla vaihdettaviksi hyödykkeiksi myös puunkorjuun palvelut,
sillä metsänvuokrauksessa korjuupalveluja vaihdetaan puutavaran oheis-
hyödykkeenä. Palvelut eivät kuitenkaan ole, työnjohtopalveluja lukuunot-
tamatta, metsäyhtiöiden omia tuotteita, se vain välittää niitä.

Myös puumarkkinoilla on ajoittain korvattu hintojen ohjaus hintasuo-
situksilla. Muun muassa vuosina 1978–1991 markkinoilla sovellettiin etu-
järjestöjen suosittamia hintoja. Ei kuitenkaan sovittu puutavaran hintaa,
vaan metsänvuokrauksen vuokravastike (kantohinta), mistä johdettiin
puutavaran hinta ns. hankintalisän avulla.

Kantohinnan (vuokravastikkeen) valitseminen puun perushinnaksi
osoittaa, että hintasuosituksilla haluttiin erityisesti ohjata vuokraoikeuk-
sien tuotantoa. Välineenä olivat puunhinnan korjaustekijät. Viimeisissä
sopimuksissa oli 14 korjaustekijää, joista vain neljä koski puutavaran tuot-
tanta; kymmenen korjaustekijää ohjasi puunkorjuun oloja. Viimeksi mai-
nituilla kannustettiin sellaisten vuokra-alueiden (leimikoiden) tuottami-
seen, jotka soveltuivat vuokramiehen (metsäyhtiön) hyväksymille korjuu-
koneille. Tästä pyrkimyksestä tarjoaa havainnollisen esimerkin korjuun
menetelmä- ja kausilisäksi nimetty korjaustekijä (Hintasuositussopimuk-
set 1988–1990).

Koska puunkorjuun olojen ”kannustuslisät” korottivat vuokravastik-
keen hintaa (kantohintaa), ne samalla pienensivät vuokrauksen ja hankin-
tahinnan eroa eli puunmyyjän palkkaa, joka saattoi olla pieni jo hintasuo-
situksessa (vrt. s. 28). Silloin automaattisesti ohjautuivat vuokraukseksi ne
leimikot, jotka oli kannustettu vuokramiehen koneille soveltuviksi. Sen
tuloksena noin 70 prosenttia yksityismetsien puusta tulee vuokrametsistä
(s. 5). Käytännössä hankintapuuta voivat myydä vain omaa työvoimaa
käyttävät ja pieneen työtuloon tyytyvät metsänomistajat.

Vuokraukseen ohjattiin myös edellä kerrotuilla sopimuksilla, joista
yhdessä edellytettiin, ettei metsäyhtiön vakinainen urakoitsija saanut
myydä palveluja muille ilman yhtiön lupaa (s. 29), toisessa, ettei puun
hankintamyymyjä saanut ostaa koneyrittäjien korjuupalveluja (s. 27) ja kol-
mannessa poistettiin metsäyhtiön kanssa kilpailevat puunhankintayrittäjät
markkinoilta (s. 27).

Edellä (s. 19) on todettu, että metsäyhtiö toimii vuokrametsän puun-
korjuussa itsenäisen yrittäjän oikeuksilla eli vuokrametsissä puun (sekun-
dääri-) tuotantoa harjoittaa metsäyhtiö. Metsänvuokraukseen ohjaaminen
osoittaa, että tavaran ostaja ei myöskään puuntuotannossa – kuten ei kor-
juupalvelujen tuotannossakaan – tyydy sovitun tavaran saantiin sovitulla
ehdoilla, vaan pyrkii myös ohjaamaan, *miten tavara on valmistettava*.

Puun ja korjuutyön markkinoiden ohjaus saavutti lähes täydellisyysasteen ostoaluejaon toteuttamisella. Kaikki yksityismetsät jaettiin 1960-luvulla metsäyhtiöiden yksinostoalueiksi, joille annettiin nimet ja numerot. Ostoalueen haltijalle voitiin sopia puunhankinta myös toiselle yhtiölle (Kahiluoto 1990 s. 260, 261). Myös metsänomistajien puunjalostusyrittäminen, Metsäliitto on mukana puunostojen jakamisessa (Sopimus ... 1982, Raakapuukaupan ... 1992 s. 25, 26).

Ostoaluejako oli tarkoitusperältään uusjakoon verrattava toimenpide. Siinä muodostettiin puunostajan kannalta katsottuna tarkoituksenmukaiset suurtilat puunkorjuuta varten. Ostoaluejako poisti kilpailun puunostosta sekä vähensi puunmyyjien ja -käyttäjien välistä suoraa puukauppaa ja ostajien lukumäärää. Nykyisin viisi suurinta puunhankkijaa hankkii 80 prosenttia puusta (Nordvall 1992 s. 10, Markkinavoimien ... 1992) ja pienet kuluttajat käyttävät suurten välittämää puuta. Esimerkiksi Metsäliitto toimittaa puuta 80 vieraille yritykselle (Suullinen tieto J. Kallio, Metsäliitto 1993).

Kilpailuvirasto on vuonna 1992 antamassaan päätöksessä todennut, että ostoaluejako on kilpailun rajoittamista (Raakapuukaupan ... 1992 s. 19). Viraston ylijohtajan mukaan aluejaossa on kysymyksessä lähinnä markkinajakokartelli, jota virasto pitää hyvin vahingollisena kilpailulle (Korjuualuejaosta ... 1990 s. 8). Viraston tutkijan mukaan ostoaluejako antaa puunostajayrityksille suojatun toiminta-alueen, jossa puunostokilpailu on vähäinen eikä puunostajayrityksillä ole kannusteita tehostaa toimintaansa (Sihvonen-Punkka 1991). MTK:n kilpailuviraston selvityksestä antamassa lausunnossa ostoaluejakoa nimitetään puunostajan täydelliseksi ostomonopoliksi (Lausunto ... 25.9.1991 s. 3). Suomen Metsäteollisuuden Keskusliiton Puuyhtymän lausunnossa puhutaan ostoaluejaon sijasta ostoyhteistyöstä ja ilmoitetaan sen tavoitteeksi *rationaalinen puunhankinta* ja tasapuolinen raaka-aineen saanti (Lausunto... 4-5/1991 s. 30). Seuraavaksi katsotaankin, mitä on ollut puunkorjuun rationalisointi erityisesti vuokrametsissä.

6.2 Metsänvuokraus ja puunkorjuun rationalisointi

Rationalisointi tuotantotoiminnassa

”Rationalisointi tarkoittaa sellaista jatkuvaa ja järjestelmällistä toimintaa, jonka tarkoituksena on tieteen ja tekniikan tarjoamin keinoin ja yhteistoi-
minnan avulla kohottaa tuotannon, so. organisatoristen järjestelyjen, tek-
nisten välineiden ja itse työn suorituksen, taloudellista hyötysuhdetta ja
inhimillistä miellyttävyyttä” (Rationalisointisanasto ... 1979 s. 291). Tämä
rationalisoinnin määritelmä lienee syntynyt yrittäjien ja työntekijöiden ris-

tiriitaisten tavoitteiden kompromissina, sillä se esiintyy työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen rationalisointisopimuksissa (Rationalisointisopimukset ... 1979). Siksi se ei ole niin selkeä, kuin se voisi olla yritysten tuotantotoiminnan lähtökohdista määriteltynä.

Kun rationalisointi määritellään yritystoiminnan lähtökohdasta, rationalisointi on lyhyesti yrityksen tuotantotoiminnan järjestämistä taloudelliseksi. Järjestämisen tuloksia mitataan yrityksen kannattavuuden paraneemisella eli liikevoiton suurentumisella (Yritys ja ... 1979 s. 20). Koska liikevoiton suurentumisesta voi huolehtia vain yrittäjä itse, on yrityksen rationalisointi aina yksin yrittäjän vastuulla.

Järjestämistä tehdään yrityksen toiminnan kaikilla tasoilla. Monen toimialan yrityksessä on järjestettävä ainakin kolmea tasoa, 1) työlajia, 2) toimialaa ja 3) yritystä. Järjestämisessä ylemmän tason rationalisointitavoite aina ohjaa alemman tason rationalisointia. Siispä työlajin järjestämisellä tavoitellaan toimialan rationalisointia ja toimialan järjestämisellä koko yrityksen järkevää toimintaa.

Rationalisoinnista puhuttaessa on kiinnitettävä huomiota myös yritysten hierarkkiseen asemaan, varsinaista tuotantoa harjoittaviin yrityksiin ja tuotannon apuyrityksiin. Teollisuudessa puhutaan päähankkijoista ja alihankkijoista. Niinpä kun puhutaan puunkorjuun rationalisoinnista, olisi aina täsmennettävä, tarkoitetaanko *puuntuotantoa* harjoittavien metsätalousyriyten vai puunkorjuun *palvelujen tuotantoa* harjoittavien alihankintayritysten rationalisointia.

Puunkorjuun rationalisointi markkinataloudessa

Edellä (s. 19) on todettu, että puunkorjuu on puun sekundäärituotantoa, maa- tai metsätalousyriyksen yhden toimialan yksi työlaji. *Puunkorjuun rationalisointi on siis puuntuotannon toimialan rationalisointia, jonka tavoitteena on maa- tai metsätaloustilan kannattavuuden parantaminen.* Korjuutyötä myyvän alihankintayriyksen puunkorjuutyön rationalisointi taas on *työpalvelujen toimialan* rationalisointia, jonka tavoitteena on palveluyriyksen kannattavuuden parantaminen.

Puuntuotanto- ja korjuupalveluyriyten rationalisointitavoitteiden välillä ei periaatteessa ole sen enempää ristiriitaa kuin yleensäkin on tuotanto- ja alihankintayriyten välillä. Kuten muussakin tuotantotoiminnassa, tulisi myös puuntuotannossa ratkaisuvalla tarvittavien korjuupalvelujen määrästä ja laadusta olla puuntuottajilla. Koneyrittäjien, metsurien ja maatilayriyten sekä työnjohtopalvelujen tuottajien ja palvelujen välittäjien (kts. kuva 1) tehtävänä on tarjota kysytyjä alihankintapalveluja ja kilpailla niiden suosiosta hinta/laatu-suhteen edullisuudella. Korjuupalveluihinkin sopii markkinatalouden keskeinen perusominaisuus: kuluttajat

päättävät, mitä tuotetaan ja yritykset, miten tuotetaan (Pekkarinen ym. 1986 s. 41).

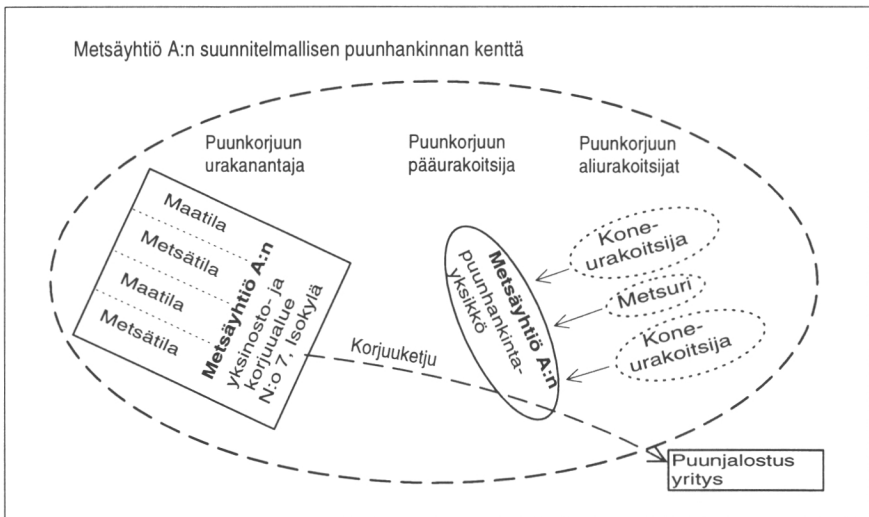
Kuvattu rationalisointi toteutuu vain hankintakaupan puunkorjuussa, jossa pystypuut valmistetaan puutavaraksi metsänomistajan omalla ja/tai ostetulla työllä. Siinä metsäyhtiöt voisivat toimia korjuupalvelujen tuottajina ja/tai välittäjänä samoilla periaatteilla kuin yksityiset yrittäjätkin. Koska Suomessa hankintapuun hakkaaminen ostetulla työllä on ollut vähäistä, ei kuvatun kaltaista rationalisointia ole ollut muissa kuin metsänomistajan omatoimisissa hankintahakkuissa.

Puunkorjuun rationalisointi metsänvuokrauksessa

Vuokraus sinällään ei sulje pois markkinatalouden mukaista rationalisointia, vaan ainoastaan edellyttää, että vuokraus on yrittäjien rationaalisten valintojen tulos kilpailun oloissa. Se voi toteutua esimerkiksi silloin, kun vuokramiehenä on yksityinen puunhankintayrittäjä, joka toimittaa puunjalostusyritykselle puuta tasavertaisessa asemassa muiden puuntoimittajien kanssa.

Puuntuotantoyrityksen näkökulmasta katsottuna rationalisoinnin alkuasetelma on vuokrametsissä sellainen, että puuntuotannon toimialan työlajit, puunkasvatus ja -korjuu on erotettu toisistaan ja luovutettu korjuun työlaji metsäyhtiön rationalisoitavaksi yhtiön suunnitelmallisen puunhankinnan osana. Rationalisoinnin kohteena on siis tuotantotoiminnan alin järjestämisen taso, yksi työlaji.

Vuokrametsissä puunkorjuuta rationalisoi metsäyhtiön puunhankintayksikkö. Puun yksinostoalueen haltijana se on suurtilan omistajan ase-

Kuva 2. Metsäyhtiöiden järjestämä puunkorjuu.

massa ostamassa korjuupalveluja. Samanaikaisesti se on pääurakoitsijan asemassa myymässä korjuupalveluja. Puunhankintayksikön aliurakoitsijoita ovat koneurakoitsijat ja metsurit (kuva 2). On huomattava, että suurtilaa (korjuualueita) hallitseva metsäyhtiö voisi ostaa korjuupalveluja ilman pääurakoitsijan välitystä suoraan korjuuyrittäjiltä. Sitä metsäkoneyrittäjät ovatkin vaatineet (Lilland 1993 s. 5).

Metsäyhtiön puunhankintayksikkö ei ole liiketaloudellisessa tulosvas-
tuussa toimiva yritys, vaan puunjalostusyrityksen osasto tai erillinen
puunhankintayhtiö. Siksi sen toiminnan rationaalisuutta ei voida mitata
kannattavuuden tunnuksella. Tuloksen mittaamista varten on otettu käyt-
töön puunkorjuuketjun käsite. Sillä tarkoitetaan puun käsittely- ja kulje-
tusvaiheiden kokonaisuutta kaadosta käyttöpaikalle. Puunkorjuun talou-
dellista tulosta mitataan korjuuketjun kokonaiskustannuksilla. Ketjun osa-
vaiheet, kuten korjuukoneiden ominaisuudet ja metsätalousyritysten
puunkorjuu mukautetaan koko ketjun vaatimuksiin (Holopainen 1976 s.
109–113, Maaseututyöväen Liitto ym. 1985 s. 15).

Tätä toimintojen korjuuketjua on täydennetty korjattavien puerien
ketjulla, korjuualueilla. Ne syntyivät edellä kerrottujen puun yksinostoalue-
iden sivutuotteena 1960-luvun lopulla (Vesikallio 1983, Kahiluoto 1990
s. 260, 261).

*Suunnitelmallisessa puunhankinnassa on siis yritykset korvattu
korjuualueilla ja yritysten talous korjuuketjun taloudella. Se merkitsee
sitä, että yksityismetsät on yhdistetty kollektiivituloiksi ja metsätalous-
yritysten talous on korvattu yhteistaloudella. Yhteistalouteen on alis-
tettu myös koneyritykset.*

Yhteistaloutta ja suunnitelmallista puunhankintaa häiritsevään kilpai-
luun suhtaudutaan karsaasti, kuten muun muassa seuraavista julkisesti esi-
tetyistä kannanotoista näkyy: Yksityiset puutavarayrittäjät ostavat parhaat
leimikot ja polkevat monitoimikoneiden taksoja. Tukkien ostaminen van-
hoilla laatuvaatimuksilla on edesvastuutonta keinottelua. (Reppufirmojen
... 1988). Metsätraktorin asema puunkorjuussa tulee säilyttää (Vesikallio
1983). Hyvillä leimikoilla on tasattu huonojen leimikoiden ajotaksoja.
Kokonaisurakoija vie kermat päältä (Yrittäjät ... 1991).

Yksi korjuuketjun osa on pääurakoitsijan (metsäyhtiön) oma organi-
saatio. Sen toiminnan rationaalisuutta mitataan *organisaation* kustannuk-
silla hankittua puumäärän yksikköä kohden ja niiden osuudella kokonais-
kustannuksista. Pieniin organisaation yksikkökustannuksiin päästään kol-
mella keinolla: organisaatiota pienentämällä, puun hankintamäärää suu-
rentamalla ja jakamalla puunkorjuutyö tasaisesti kaikille vuodenajoille
(Maaseututyöväen liitto ym. 1985 s. 28). Kaksi jälkimmäistä keinoa ovat
käytössä, kun ohjataan puukauppoja metsänvuokraukseksi ja korjuutyötä
ympärivuotisesti työskenteleville erikoiskoneille.

Luonnollisesti viimeksi mainittujen keinojen käyttöön liittyy oletus,
että koko korjuuketjun yksikkökustannukset alenevat. Näyttöä alentumi-

sesta on vaikea osoittaa, sillä toteutuneiden kustannusten informaatioarvo on vähäinen, koska ei ole kilpailua (Lillandt 1993 s. 5) eikä muuta vertailukohtaa kuin oman työn aikaisemmat kustannukset ja itse hyväksytyjen vaihtoehtojen vertailulaskelmat (Maaseututyöväen liitto ym. 1985 s. 16). Laskelmien tekemistä varten on metsäteollisuuden tutkimusosasto, Metsäteho kehittänyt SUSY-laskelmaksi (SUunnitteluSYsteemi) nimitetyn peruslaskelman (Peltonen 1984). Siinä käsitelyihin vaihtoehtoihin ei sisälly kausityö eivätkä puun hankintakaupat ja yksityisyrittäjien tehdastoimitukset.

Puunkorjuun yksikkökustannuksia ei ole kerrottu julkisuuteen ennen kuin vasta vuonna 1988 ja silloinkin puutteellisina. Muun muassa juuri organisaation rationaalista toimintaa kuvaavat hallintokustannukset puutuvat luvuista (Vrt. Metsätehon tiedotteet 30.12.1987 ja 30.12.1988, Laajalahti ym. 1992). Vertailuksi todettakoon, että Ruotsissa kustannukset on vuosikymmenien ajan julkaistu virallisessa tilastossa eriteltyinä varsinaisiin ja välillisiin kustannuksiin (Skogsstatistik ... 1991 s. 236). Suomessa ainoana puunkorjuun rationaalisuutta kuvaavana tunnuksena on julkisuuteen kerrottu miestyön tuottavuus (Hakkarainen 1978 s. 1), mikä kuvaa etupäässä vain puunkorjuun koneellistamisastetta (Kuuluvainen 1977 s. 4, Hakkila 1986 s. 9).

Korjuukustannusten – myös organisaation kustannusten – tietäminen on vuokranantajalle (puunmyyjälle) rationaalisen valinnan edellytys, sillä vuokraus (pystykauppa) on puunmyyjälle vaihtoehto omalle tai ostetulle korjuutyölle. Kustannuksethan koituvat myös vuokrauksessa puun myyjän menoeräksi leimikon hinta-arvion kustannuseränä (vrt. s. 19). Kustannustiedusteluihin vastataan tavallisesti, että korjuukustannukset näkyvät tarjotun vuokravastikkeeseen (kantohinnan) ja hankintahinnan erossa. On poikkeuksellista, että jonkin tavaran – tässä tapauksessa korjuutyön – hintaa pyritään kuvaamaan toisten tavaroiden – tässä tapauksessa pysty- ja hankintapuun – hinnoilla. Sitä paitsi edellä (s. 28) on osoitettu, että hintojen eroa on voitu järjestää hintasuositussopimuksilla ja epätäydellisen kilpailun oloissa eroa voidaan järjestää myös puukaupoissa todellisia korjuukustannuksia pienemmäksi (Pakkanen 1957 s. 272).

Korjuutyön hinta/laatu-suhdetta ei puun pystyynmyyjä pääse arvioimaan myöskään laadun osalta. Siihen ei vuokrametsien korjuutyön rationalisoinnissa ole tarvinnut kiinnittää huomiota, koska metsäyhtiön korjuutyö syrjäyttää vaihtoehdot hinta/laatu-suhteesta riippumatta. Metsäyhtiötän ovat vuokrametsissä sekä korjuutyön myyjiä että ostajia (kts. kuva 2). Vallitsee periaatteessa samanlainen tilanne kuin grynderi-rakentamisessa, jossa rakentajana ja rakennuttajana on sama yritys (Vaara 1990 s. 84).

Rationalisoinnin määritelmää mukaillen rationalisointi on yritysten kilpailua voiton suuruudesta. Vuokrametsien puunkorjuussa on korjuupalvelujen tuottaja- ja käyttäjäyritysten välissä kolmas eturyhmä, metsäyhtiön puunhankintaorganisaatio, joka itsekin kilpailee puunkorjuun tuloista,

mutta samalla järjestää paitsi omaa myös *muiden yritysten* toimintaa. On realistista arvioida, että siinä tilanteessa ovat puunkorjuun järjestämisessä päätavoitteina metsäyhtiön puunhankintayksikön tavoitteet ja sivuosassa korjuupalvelujen tuottaja- ja (todellisten) käyttäjäyritysten kannattavuus.

Kuten edellä todettiin, ei tuloksen rationaalisuutta voida mitata yrityksen kannattavuuden mittarilla, voiton suuruudella, koska puunhankintayksikkö ei ole yritys. Vuokrametsien puunkorjuun rationaalisuudelta puuttuu siis kokonaan – paitsi vertailu kilpailijoihin – myös markkinatalouden mukainen rationaalisuuden tunnus. Koska myös korjuupalvelujen tuottaja- ja käyttäjäyritysten rationalisointi on estynyt, ei vuokrametsien puunkorjuussa ole lainkaan markkinatalouden mukaista rationalisointia. Siksi puunkorjuun rationaalisuudesta ei Suomessa tiedetä mitään (Lilland 1993 s. 5).

Onko korjuuketjua olemassa?

Korjuuketjuilla luodaan mielikuva katkeamattomasta puun korjuun ja kuljetuksen tapahtumasarjasta, mikä tekee mahdolliseksi puutavaravarastojen pienentämisen (Kahiluoto 1990 s. 266). Tavoitteena puhutaan yhden kauden kulutusta vastaavasta varastosta (Korpilahti 1990 s. 1).

Korjuuketjujen kaudella puutavaravarastot ovat kuitenkin aina olleet suuret. Ne riittivät 1970-luvulla 8–10 kuukauden, 1980-luvulla 5–7 kuukauden ja tämän vuosikymmenen alussa 4–6 kuukauden kulutukseen (Pöyry 1982 s. 35, Ebeling 1986 s. 4, Metsäsektorin ... 1992 s. 33).

Kuljetusteknisestä näkökulmasta katsottuna katkeamatonta korjuuketjua ei ole, sillä metsäkuljetuksen erikoiskoneelta puu aina siirretään kuljetusvarastoon odottamaan edelleenkuljetusta. Suuret puutavaran varastot osoittavat, ettei katkeamatonta korjuuketjua ole myöskään puun hankintateknisestä näkökulmasta katsottuna. Puun hankinnassa erottuvat edelleenkin selkeät korjuu- ja kuljetusvaiheet sekä kuljetusvarastot. Varastointiaika riippuu puutavaran lajista ja vuodenaajasta. Joitakin puutavaralajeja kuljetetaan erityisesti kesällä hyvin lyhytaikaisella varastoinnilla kaadosta jalostukseen, mutta silloin on kysymys puun laadusta, ei korjuuketjun kustannusten optimoinnista.

Myös edellä mainittuun Metsätehossa kehitettyyn puunkorjuun vaihtoehtojen suunnittelusysteemiin (SUSY) sisältyvät vain puunkorjuun, mutta eivät puun kuljetuksen vaihtoehdot (Peltonen ym. 1984).

Todellisuudessa korjuuketjut ja -alueet luotiin puunkorjuun erikoiskoneiden tarpeisiin, mikä näkyy muun muassa niiden samanaikaisesta käyttöönotosta 1960-luvun lopulla. Erikoiskoneiden käyttö edellytti suuria työkokonaisuuksia ja ympärivuotista työtä. Näitä koneiden tarpeita alettiin perustella rationaalisuuden, katkeamattoman puuvirran ja pienten puuvarastojen tavoittelulla. Syyt ja seuraukset kerrotaan yleisesti toisin päin eli

niin, että rationaalisuus ja puuvarastojen pienentämisen tarve vaativat puunkorjuuseen erikoiskoneet (Kahiluoto 1990 s. 266).

Korjuuketjuista ovat olemassa vain fyysiset rakenteet eli johto-organisaatio, puunkorjuun erikoiskoneet, ympärivuotinen korjuu ja korjuualueet. Mutta toiminnallista osaa eli katkeamatonta puuvirtaa ei ole, ei myöskään fyysistä tulosta eli pieniä puuvarastoja. Taloudellista tulostakaan ei tiedetä.

Tehtaiden puunhuollon turvaamisessa ovat nopea puunhankintaketju ja kuljetusvarastot toistensa vaihtoehtoja. Kumpikin aiheuttaa omat lisäkustannuksensa, edellinen puunkorjuulle vaikeiden vuodenaikojen lisäkustannuksina ja jälkimmäinen puun varastoinnin kustannuksina. Siksi kannattaa ylläpitää vain toinen. Suomessa on aina turvaututtu kuljetusvarastoihin, mutta silti ylläpidetään myös puunhankintaketjun rakenteita.

6.3 Markkinatalouden tilalla suunnitelmatalous

Puun ja korjuutyön markkinoiden tarkastelu osoittaa, että markkinat toimivat puutteellisesti. Puunkorjuun rationalisoinnin tarkastelu osoittaa, että siinä ei ole kysymys markkinatalouden mukaisesta rationalisoinnista. On aihetta arvioida, täyttääkö toiminta lainkaan markkinatalouden tunnuksia.

Suomen talousjärjestelmän katsotaan edustavan ns. sekataloutta. Sillä tarkoitetaan talousjärjestelmää, joka on perusteiltaan markkinatalous, mutta jossa mm. suuryritykset ohjaavat markkinoita ja tuovat talouteen suunnitelmallisuutta (Pekkarinen ym. 1981 s. 53 ja 54). Suuryhtiöiden ohjaus johonkin rajaan saakka on siis sekataloudessa hyväksyttävää. Ohjauksen viimeinen takaraja tulee vastaan siinä, kun ohjaus alkaa horjuttaa markkinatalouden perusteita.

Metsätaloudessa suuryhtiöiden ohjaus oli jo 1960-luvulla johtanut suurmetsätalouden harjoittamiseen pienmetsätalouden puitteissa (Holopainen 1968 s. 101). Harstela on samalla vuosikymmenellä lisäksi havainnut, että teollisuuden puunhankinta on suurtuotantoa suunnitelmatalouden periaatteilla (Harstela 1969 s. 17). Nämä linjat ovat myöhempinä vuosikymmeninä vahvistuneet. Edellä on kuvattu suurmetsätalouteen ohjaamisen menetelmiä: yhtäältä on ohjattu puukauppatapoja ja korjuukoneiden valintoja, toisaalta koneiden työoloja eli leimikon ominaisuuksia.

Suurmetsätaloutta ja suunnitelmataloutta ei voida harjoittaa pienyrityksiin perustuvassa markkinataloudessa järjestelmän perusteita horjuttamatta. Edellä tehty markkinoiden toiminnan tarkastelu, johon liittyvät Kahiluodon (1990 s. 260, 270) kuvaukset osto- ja korjuualueiden muodostamisesta ja koneurakoinnin ohjauksesta sekä Holopaisen (1976 s. 109–113) kuvaus korjuuketju-ajattelusta, osoittaa useiden *markkinatalouden ominaisuuksien lakanneen olemasta*. Puun osto- ja korjuutoiminta ei perustu liiketaloudelliseen tulosvastuuseen. Kilpailua ei puun eikä korjuu-

työn markkinoilla ole. Suoraa kauppaa tuottajien ja (todellisten) kuluttajien välillä ei korjuupalvelujen kaupassa ole käytännössä lainkaan ja puunkin kaupassa se on pienten puunkäyttäjien osalta vähentynyt. Suoran kaupan tilalla on vuokramiehen (metsäyhtiön) harjoittama välityskauppa. Tulos on, että enempää puun kuin korjuupalvelujenkaan tuotantoa ja käyttöä eivät ohjaa koneyrittäjä/tuottajien eivätkä metsänomistaja/kuluttajien rationaaliset valinnat.

Metsäyhtiöiden ohjaus on selvästikin mennyt sekataloutta pitemmälle. Se täyttää sekä puun (sekundääri-) tuotannon että korjuupalvelujen tuotannon ohjauksessa *suunnitelmatalouden tunnusmerkin, tuotantopäätösten keskitetyn teon* (Ruohola ... 1993). Korjuupalvelujen myyjä (metsäyhtiö) ratkaisee keskitetysti palvelujen vastaanottajayrityksen (maa- tai metsätilan) puunkorjuun menetelmät ja koneet ja korjuupalvelujen ostaja (sama metsäyhtiö) ratkaisee keskitetysti palvelujen tuottajayrityksen (koneyrityksen) puunkorjuun menetelmät ja koneet. Tuloksen arvioinnissa on yrityksen tilalla suunnitteluyksikkö, korjuuketju. Metsissä on tehty suunnitelmatalouden edellyttämä toimenpide; metsät on yhdistetty metsäyhtiöiden hallitsemiksi suurtiloiksi, joissa yksityinen omistus on juridisesti voimassa, mutta omistajan oikeudet ovat heikentyneet passiiviseksi nautinnaksi (Harstela 1969 s. 17).

Puunkorjuun suurtilojen sisällä toimivat puunkasvatuksen pientilat (kuva 2), joiden yritystoimintaa johtavat metsänomistajat. Puunkorjuun suunnitelmatalous asettaa vaatimuksia myös puunkasvatuksen yritystaloudelle (Heikkerö 1969 s. 11, Turunen 1973, Puuntuottamistyöt ... 1978 s. 10, 17, 27, Takala 1981, Hakkila 1986 s. 12). Suurtalouden koneet tarvitsevat suuria hakkuukertymiä, mikä vaatii avohakkuilla uudistamista ja voimakkaita harvennuksia. Vaatimukset toteutetaan edellä (s. 30) kerrotuilla kantohinnan lisillä ja metsien käsittelyä ohjaavien laitosten toimenpiteillä. Metsänuudistamisen ohjauksessa otettiin 1970-luvun alussa käyttöön ns. uudistamisketjun käsite, jonka keskeistä sisältöä on korjuukoneiden vaatimusten huomioonottaminen uudistamisen menetelmää valittaessa (Metsien käsittelyohjeet ... 1974 s. 13, Metsien käsittelynormit ... 1974 s. 2 ym., Takala 1975, 1976 s. 22 ja 1977 s. 36, Kumarrus ... 1989 s. 20). Metsäteollisuus korostaa puunkorjuun merkitystä puunkasvatuksessa käyttämällä käsitettä ”korjuupuuntuottamistyöketju” (Puuntuottamistyöt ... 1978 s. 10).

Metsänvuokrauksella aikaansaatu puukaupan ja puunkorjuun keskitetty ohjaus siis vaikeuttaa metsänomistajan rationaalisia valintoja myös metsänkasvatuksessa. Näin suunnitelmatalouden kaltainen toiminta laajentuu metsänkäsittelyä ohjaavien laitosten ja metsänomistajien etujärjestön tuella koko yksityismetsätalouteen.

Koska suunnitelmatalous toimii yritystalouden rakenteiden sisällä, ei metsätalouden (kasvatus + korjuu) tuloksesta vastaa kukaan. Metsänomistaja/yrittäjä ei voi siitä vastata, koska puusadon korjuuta johtaa puunjalos-

tusyritys. Metsäyhtiö ei siitä vastaa, sillä metsän vuokrannut puunhankkija vastaa vain korjuuketjun tehokkuudesta. Kun puunkorjuun taloudellisuudesta ei tiedetä mitään, voi korjuuketjun tehokkuus olla yhtä näennäistä kuin suunnitelmatalous yleensäkin.

6.4 Metsänvuokraus ja metsäpolitiikka

Metsänvuokrauksesta alkunsa saava markkinatalouden mureneminen herättää kysymyksen, miten mureneminen on voinut edetä ilman vastustusta aina suunnitelmatalouteen saakka. Metsäpoliittisilla toimenpiteillä ei kehitykseen ole pyritty vaikuttamaan. Viimeksi mainittuun voi olla syynä se, että metsäpolitiikkaa johtaa metsäteollisuuden piiristä esitettyjen näkökantojen mukaan metsäteollisuus. Teollisuuden Puuyhdistyksen historiassa asia sanotaan näin: *”Valtakunnan metsäpolitiikan muotoilu ja johto kuuluu Suomen Metsäteollisuuden Keskusliitolle, jossa näitä kysymyksiä valmistelee sen metsäosasto. Käytännön toimintaa taas johtavat metsäteollisuusyritykset ja niiden puunhankintaorganisaatiot tukenaan alueellista ostoyhteistyötä ohjailevat alueyhtymät.”* (Kahiluoto 1988 s. 10).

Nämä kannanotot vastaavat nykyistä metsäpolitiikan käytäntöä. Siihen on tultu metsänvuokrauksen seurauksena, sillä se on sekoittanut käsitykset puuntuotannon toimialasta niin perusteellisesti, että puunkorjuu yleisesti ymmärretään teollisuuden toimialaksi (Yhtyneet ... 1993 s. 134, Huovinen 1994 s. 60). Tämä käsitys näkyy myös siinä, että Metsäntutkimuslaitoksessa luetaan puuntuotannon kustannuksiin vain puunkasvatuksen, mutta ei puusadon korjuun kustannuksia (Metsäsektorin... 1992 s. 39). Puunkorjuun mukana on metsäteollisuudelle luovutettu myös puunkorjuun politiikka, mikä metsälaitosten yhteistoiminnan välityksellä sisältää koko metsäpolitiikan (vrt. metsänkäsittelyn ohjaus edellä). Metsäteollisuuden muotoilemalla ja johtamalla politiikalla on yksityismetsiin luotu olot, joissa metsänvuokrausta kaikkine seurauksineen on voitu esteettömästi harjoittaa. Myös metsänomistajien etujärjestö, MTK on tukenut samaa politiikkaa.

7 Tulosten tarkastelu

7.1 Metsänvuokrauksen motiivit

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että pystykaupan ydinsisältö on monen verhon peitossa, aivan kuin sipulin sisällä. Pystykaupan kuoren alla on

ensin hakkuuoikeuden kauppa. Sen takaa löytyy metsänvuokraus. Metsänvuokrauksen takaa löytyy todellinen ydin, puun ja korjuutyön vaihtokauppa.

Sisällön peittyminen – sopimuksen virheellinen nimi – selittää osan pystykaupan luonteen epäselvyydestä. Sitä on edesauttanut muiltakin osin epäselvä pystykauppasopimus ja ristiriitainen tieto sovitusta perushinnasta sekä kanto- ja hankintahinnan eron nimityksestä. Onko epäselvyys ollut johdettua vai ainoastaan tulos kriittisen havainnoinnin puuttumisesta, jää tämän tarkastelun ulkopuolelle.

Tutkimustulosten arviointiin käytetään tässä samaa perustetta, *toimijoiden intressejä*, jota Kekkonen käytti selittäjänä arvioidessaan 1800-luvun liberalististen uudistusten taustatekijöitä (Kekkonen 1987 s. 5–6). Pyritään siis arvioimaan puukaupan sopijapuolten motiiveja metsänvuokrauksen valitsemiseen ja siltä taustalta etsimään syitä myös pystykaupan luonteen epäselvyyteen.

Sopijapuolina ei tässä voida käsitellä puukaupan sopijapuolia, vaan puunmyyjien ja -ostajien etujärjestöjä. Se johtuu edellä osoitetusta etujärjestöjen ohjauksesta, joka kaventaa puukaupan sopijapuolten valinnan mahdollisuudet vähäisiksi.

Motiivien näkökulman valintaa puoltaa Suomen puunkorjuun järjestämisen ainutlaatuisuus. Pöyryn selvityksessä vertailluista kahdeksasta maasta teollisuuden organisaatiot korjasivat yksityismetsistä puuta vain Suomessa ja Ruotsissa (Pöyry 1979 s. 113–137). Ruotsissa korjuu tehdään pääasiassa korjuusopimukseen perustuvana ja Ruotsin metsäteollisuus korjaa puuta myös omilla koneillaan (Hakkila 1989 s. 48). *Suomi lienee maailman ainoa maa, jossa yksityismetsät vuokrataan ilman omia koneita puuta korjaaville metsäyhtiöille.*

Puunostajien näkökulma pystykauppoihin

Puunostajalla on puumarkkinoilla kaksi tavoitetta, hankintatekninen ja etupoliittinen. Hankintatekninen tavoite on saada oikeaa puuta oikeaan aikaan oikealla hinnalla oikeaan prosessiin (Ebeling 1986 s. 4). Etupoliittiseksi tavoitteeksi voidaan katsoa pyrkimys heikentää myyjäpuolen mahdollisuuksia pysäyttää puun toimitukset hintavaatimustensa tueksi (Luotamus ... 1991 s. 6).

Ei ole perusteita sille käsitykselle, että hankintatekninen eli tehtaiden puunhuollon tavoite vaatisi Suomessa, muiden maiden käytännöstä poiketen, puunostajan korjuun. Vielä vähemmän voidaan puunhuollon tarpeilla perustella metsänvuokrausta, minkä osoittaa Ruotsin käytäntö. Tehtaiden puunhuolto hoidetaan Suomessa kuljetusvarastoista, joista puuta voidaan siirtää käyttöpaikoille puunhuollon vaatimusten mukaisesti ilman puunkäyttäjän korjuuta. Siksi voidaan lähteä siitä, että metsäyhtiöiden puun-

puunkorjuu kokonaankin ja metsänvuokraus erityisesti johtuu etupoliittisesta tavoitteesta. Sen toteuttaminen vaatii seuraavanlaisen rakenteiden ketjun.

Etupoliittikka vaatii ostajan korjuun. Se vaatii ostajan korjuuorganisaation. Se aiheuttaa suuret kiinteät kustannukset, joiden peittäminen vaatii suuren korjuutyön määrän. Sen kerääminen vaatii ohjaamaan korjuutyön puunmyyjiltä ostajan organisaatiolle. Sen tasainen työllistäminen vaatii ympärivuotisen puunkorjuun. Se vaatii puunkorjuuseen erikoiskoneet. Niiden työllistäminen vaatii ohjaamaan korjuu-urakat erikoiskoneiden käyttäjille. Se vaatii syrjäyttämään markkinahintojen ohjauksen.

Metsänvuokraukseen pyrkimistä ja pystykaupan vuokraluonteen hämärtymistä on tarkasteltava näitä metsäyhtiöiden etupoliittikan ja sen vaatimien rakenteiden taustoja vasten.

Pystykauppa eroaa erillisistä puun ja korjuutyön kaupoista seuraavissa kohdissa: 1) ostajan korjuu varmistuu, 2) korjuutyö peittyy puukaupan oheisesineeksi, 3) puun ja korjuutyön hinnat eivät näy, 4) puunostaja hallitsee korjuutyötä ja 5) puun pystyvarastot tulevat mahdollisiksi.

Erot osoittavat, että pystykauppa helpottaa ratkaisevasti puunkorjuun haltuunottoa ja järjestämistä. Korjuukustannuksia ei tarvitse kertoa lainkaan. Korjuu-urakoista ei tarvitse kilpailla. Kanto- ja hankintahinnan eron voi järjestää pystykauppoihin ohjaavaksi ulkopuolisten sitä havaitsematta. Korjuun koneista ja ajankohdasta voi päättää itse. Puuta voi varastoida hintaerimielisyyksien varalle vuosiksi eteenpäin.

Nämä pystykauppojen ominaisuudet ovat ristiriidassa markkinatalouden toimintaperiaatteiden kanssa. Ristiriita peittyy näkyvistä, koska pystykauppa hämärtää yrityksen ja toimialan, joihin puunkorjuu kuuluu. Kuten edellä (s. 39) todettiin, yleisesti pidetään puunkorjuuta puunjalostusketjuun kuuluvana teollisuuden toimialana, jonka järjestäminen on teollisuuden sisäinen asia.

Tätä käsitystä ylläpitää pystykaupan vuokraluonteen epäselvyys. Se tosiasiaa suojelee pystykauppoja torjunnalta. Sillä jos pystykauppa tiedettäisiin metsänvuokraukseksi, niin puunkorjuu tiedettäisiin puuntuotantoketjun osaksi, jonka järjestäminen on metsätalousyrityksen asia. Puunhankinnan etupoliittiset rakenteet havaittaisiin markkinatalouden häiriötilaksi ja pystykauppoja voitaisiin ruveta torjumaan markkina- ja yritystaloudellisten syiden vuoksi muun muassa kilpailunrajoituslain nojalla.

Pystykauppoja voitaisiin ruveta torjumaan myös yhteiskunnallisten syiden vuoksi, niin kuin on torjuttu yhtiöiden maanhankintaakin. Metsänvuokrauksella on samoja vaikutuksia elinkeino-oloihin kuin yhtiöiden metsänomistuksella. Kumpikin muun muassa katkaisee pellon ja metsätöiden yhteyden.

Puunmyyjien näkökulma pystykauppoihin

Miksi sitten metsänomistajien etujärjestö tukee pystykauppatapaa ja kahta puun hintaa? Edellä luetellut erot pystykaupan ja erillisten puun ja korjuutyön kauppojen välillä näyttävät puunmyyjän kannalta katsottuna haittoilta. Siksi odottaisi, että metsänomistajien etujärjestö vaatisi erillisiä kauppoja puusta ja korjuutyöstä, koska ne säilyttävät metsänomistajan yrittäjyysjohdon puunkorjuussa ja lisäävät valinnan mahdollisuuksia.

Pystykauppoihin ohjaaminen johtaa siihen, että pystyynmyyjät saavat parempaa puunhintaa kuin hankintamyyjät (Pakkanen 1957 s. 272). Näyttää siltä, että MTK:ssa pidetään tällaista linjaa toivottavana.

Ensi sijassa selitystä MTK:n asenteisiin lienee kuitenkin haettava kysymyksestä, miksi metsäteollisuuden pyrkimykset niin helposti samautuvat MTK:n pyrkimyksiksi. Silloin on arvioitava metsänomistajien oman teollisuuden osuutta MTK:n kannanottojen muotoutumisessa. Metsäliitosta on aina ollut edustaja MTK:n metsävaltuuskunnassa ja metsävaliokunnassa.

Metsäammattikunnan näkökulma pystykauppoihin

On aiheellista arvioida myös metsäammattikunnan asenteita puun pystykauppaan, sillä on vaikea ymmärtää sitä, ettei metsätalouden piirissä ole keskusteltu pystykaupan luonteesta, hakkuuoikeus-nimisestä metsän tuotteesta. Virikkeitä keskustelulle ei ole puuttunut, sillä pohjoismaisten yhte-yksien ansiosta on tiedetty, että muiden Pohjoismaiden puukaupan käytäntö poikkeaa Suomen käytännöstä. Ruotsin käytäntö kerrotaan jäljempänä. Virikkeitä on antanut myös arvostelu, joka on kohdistunut pystykauppoihin ohjaamiseen.

Edellä oikeuskäytännön kantaa arvioitaessa on viitattu metsätalou-dessa vallitseviin holhouksen asenteisiin. Metsien vuokraus pystykauppoilla metsäyhtiöille on pisimmälle vietyä holhousta. Metsäammattikunta on tukenut holhousta ja sen keinona pystykauppoja.

Harstelan (1969) havainnot suunnitelmataloudesta ja metsätalousyrittäjän syrjäyttämisestä oman yrityksensä johtamisesta eivät herättäneet keskustelua. Suunnitelmatalous hyväksyttiin järkeväksi tavoitteeksi ja vai-kenemalla tuettiin pystykaupan luonteen hämäryyttä. Asenteet olivat yhdenmukaisia tuona aikana laajalle levinneen suunnitelmatalouden ihan-noinnin kanssa.

7.2 Vertailua Ruotsin puukauppaan ja puunkorjuuseen

Edellä on useissa kohdissa viitattu ruotsalaiseen puukaupan ja puunkorjuun käytäntöön, joka näyttäisi olevan avoimempaa kuin Suomessa. On paikallaan koota eroavaisuudet yhteen, koska ne osaltaan kuvaavat metsänvuokrauksen vaikutuksia Suomen metsätalouteen.

Ruotsissa puun pystykauppa on lakisääteisesti todettu vuokraukseksi. Vähäisistä pystykaupoista osa, noin 10 prosenttia yksityismetsien hakuista, onkin sisällöltään selkeitä metsän vuokrauksia, joissa leimikon hinta (vuokravastike) sovitaan kokonaissummana (Nordvall 1992 s. 5, Suullinen tieto O. Thesslund, Metsäliitto 1993). Niiden lisäksi on jokin määrä pystykauppoja, joissa hinta määritetään suomalaisen tapaan kanto-hintana kuutiometriä kohden (Flinkman 1993). Kuitenkin yleisin käytäntö silloin, kun puunostaja tekee korjuutyön, on puukauppa ja korjuusopimus.

Puunkorjuun kustannukset julkaistaan Ruotsissa virallisessa metsätalastossa. Suomessa korjuukustannukset on ensimmäisen kerran julkaistu vuonna 1992 valmistuneessa metsätalastossa, kuitenkin vajavaisina eli ilman hallinnon kustannuksia (Metsätalastollinen ... 1992).

Erillisen korjuutyön kaupan ansiosta Ruotsin puunkorjuussa on vaihtoehtoja. Metsänomistajien hankintakaupat yltyvät noin puoleen puumäärästä (Flinkman 1993), kun ne Suomessa jäävät noin 30 prosenttiin. Kevyitä telamaasturin tyyppisiä koneita käytetään monikymmenkertaisesti enemmän kuin Suomessa (Elmia ... 1987). Ruotsissa on 350 hevoskuljetusta tarjoavaa korjuuyrittäjää ja 6000 hevosella puuta ajavaa metsänomistajaa (Sidbäck 1992 s. 9). Suomessa hevosella ei puuta ajeta juuri lainkaan.

Ruotsin teollisuuden puustamaksukyky on ollut korkeampi kuin Suomen teollisuuden, sillä puun tehdashinnat ovat 1980-luvun useimpina vuosina olleet Ruotsissa Suomen hintoja korkeammat (Metsä 2000 -ohjelma 1991 liite 3, Palo 1993 s. 408). Myös Ruotsin puunjalostusyriyten kilpailukyky kansainvälisillä markkinoilla on ollut parempi kuin Suomen yritysten. Muun muassa sahatavaran tuotannon määrä 1980-luvulla on pysynyt Ruotsissa ennallaan, mutta Suomessa alentunut 42 prosenttia. Sahatavaran vienti on Ruotsissa alentunut seitsemän ja Suomessa 39 prosenttia. Erojen syyksi Palo katsoo muun muassa Ruotsin sahojen itsenäisen puunhankinnan, mikä antaa mahdollisuudet kilpailla puun hinnalla hyvälaatuisien tukkien ostosta (Palo 1993 s. 409).

Ruotsin puukauppaa arvostellaan Suomessa kirjavaksi (Kahiluoto 1988 s. 112). Kirjavuus on osoitus kilpailun toimivuudesta puukaupassa ja puunkorjuussa. Suomessa puukaupan ja puunkorjuun menetelmät ovat niin yksipuoliset, että vastaavaa löytynee harvoista maista.

7.3 Lisätutkimustarpeita

Tuoreessa tutkimuksessa osoitetaan Suomen metsäpolitiikassa eli metsätalouden makrotasolla vallitseva korporatiivinen ohjaus ja suunnitelmatalous (Palo 1993 s. 384). Tässä tutkimuksessa on löydetty samoja ominaisuuksia metsätalouden käytännöstä mutta mikrotasolta.

Selvityksiä korporatismiin ja suunnitelmatalouden vaikutuksista Suomen metsätalouteen olisi tarpeellista jatkaa. Tässä tutkimuksessa on erityisesti noussut esille tarve selvittää metsänvuokrauksen taloudellisia ja yhteiskunnallisia vaikutuksia. Olisi myös selvitettävä metsäammattikunnan sekä puun ostajien ja myyjien asenteiden taustoja ja kytkentöjä sekä puukaupan ja korjuutyön vaihtoehtoja. Eri tieteiden aloilta voitaisiin tehdä seuraavanlaisia tutkimuksia:

- Liiketaloudellinen tutkimus metsänvuokrauksen taloudellisista vaikutuksista puunkorjuuseen ja metsänkasvatukseen.
- Puumarkkinatieteellinen tutkimus metsänvuokrauksen vaikutuksista puukaupan ja puunkorjuun kilpailun toteutumiseen.
- Metsänhoitotieteellinen tutkimus metsänvuokrauksen vaikutuksista metsien käsittelyn menetelmiin.
- Oikeustieteellinen tutkimus metsänvuokrauksen vaikutuksista metsälakien sovellutuksiin.
- Hallinto-oikeudellinen tutkimus metsänomistajien edunvalvonnan sekä työpalvelujen, puunhankinnan ja taimituotannon organisaatioista ja korporatiivisesta yksityismetsien hallinnosta.
- Yhteiskuntataloudellinen tutkimus metsänvuokrauksen vaikutuksista maatilayritysten kehitykseen ja rationalisointiin sekä metsätalouden ja puunjalostuksen yritystoimintaan.
- Taloushistoriallinen tutkimus metsähallituksen puukauppatapojen kehittymisestä Suomessa verrattuna muihin maihin.
- Sosiologinen tutkimus metsäammattimiesten asenteista, ammattietiikasta, ajattelun rajoitteista sekä mielipiteiden muodostamisesta ja esittämisestä.

Tiivistelmä

Puun pystykauppa on virallisesti hakkuuoikeuden kauppaa. Käytännössä se on kahden tuotteen, materiaalituote puun ja palvelutuote korjuutyön vaihtokauppaa. Pystykaupan sijasta voitaisiin kummastakin tuotteesta tehdä erillinen kauppa. Norjassa viimeksi mainittu on yksinomainen käytäntö ja Ruotsissakin se on yleinen.

Metsätalouden piirissä pystykauppa on ymmärretty puukaupaksi. Oikeuskäytännössä pystykauppa on sopijapuolten välisenä suhteena tulokitta puukaupaksi, mutta kolmanteen kohdistuvilta vaikutuksiltaan vuokraukseksi. Ruotsissa pystykauppa on lakisääteisesti määritelty vuokraukseksi.

Tässä tutkimuksessa *myös suomalainen pystykauppa on osoitettu metsänvuokraukseksi*. Tulokseen on päädytty ensisijassa analysoimalla pystykauppasopimuksen sopimuskohtia. Sopimuksen epäselvyys onkin suurin syy pystykaupan luonteen hämärtymiseen.

Suomi lienee maailman ainoa maa, jossa teollisuuden oma puunkorjuu yksityismetsistä tapahtuu lähes yksinomaan metsiä vuokraamalla. Vuokrametsistä hankitun puun osuus koko puumäärästä on noin 70 prosenttia. Suuri osuus johtuu siitä, että vuokrausta suosii puunostajien lisäksi myös metsänomistajien etujärjestö. Hintasuositussopimuksissa otettiin puun perushinnaksi kantohinta, joka todellisuudessa on metsänvuokrauksen vuokravastike. Se merkitsi sitä, että kaikki yksityismetsät piilovuokrattiin puunostajille. Vuokraus tuli voimaan puukauppaan ryhdyttäessä. Pystyynmyyjän puu hinnoiteltiin vuokravastikkeen hinnalla ja hankintamyyjä sai vuokravastikkeen lisäksi hankintalisä-nimistä palkkaa puunostajalta eli hän oli vuokramiehensä työntekijä.

Metsänvuokrauksella on monia voimakkaita vaikutuksia. Yksityismetsät on jaettu metsäyhtiöiden yksinosto- ja korjuualueiksi. Puunhankinnassa on otettu tulosityksiköiksi korjuuketjut, joiden vaatimuksiin on alistettu hankintahakkuut ja koneurakoinnin yritykset. Näiden toimenpiteiden seurauksena ei liiketaloudelliseen tulosvastuuseen perustuvaa yritystoimintaa yksityismetsissä käytännössä ole. Puunkorjuun urakointipalvelujen koneyrittäjä/tuottajat ja metsänomistaja/kuluttajat eivät käy korjuutyön kauppaa keskenään, vaan metsät vuokranneen metsäyhtiön välityksellä. Korjuupalvelujen hinta/laatu suhteen kehittämistä ei ohjaa koneyrittäjien kilpailu puuntuottajien suosiosta, vaan kehittämistä – ja sen lisäksi käyttöä – ohjaa metsät vuokranneet metsäyhtiö. Myös monet pienet puun käyttäjät ostavat puun suurten välittämänä. Tosiasiassa markkinatalous on puukaupassa ja puunkorjuussa korvattu suunnitelmataloudella.

Suuret puuvarastot osoittavat, että korjuuketjuista ovat olemassa vain rakenteet, mutta ei nopean puunkorjuun tuloksia. Rakenteina korjuuketjut voidaan rinnastaa suunnitelmatalouden suunnitteluyksiköihin. Puunkor-

juun rationalisointi on kytketty niihin, minkä seurauksena se on ymmärretty väärin. Ei ole rationalisoitu yritystoimintaa, vaan järjestetty korjuuketju-nimistä tulosityksikköä. Järjestämisen tuloksia on mitattu miestyön tuottavuudella, joka ilmaisee ensi sijassa koneellistamisen astetta. Korjuun yksikkökustannukset on pidetty vuoteen 1989 saakka liikesalaisuuksina ja nykyisinkin ilmoitetuista kustannuksista puuttuvat muun muassa hallinnon kustannukset. Lopputulos on, että puunkorjuun rationaalisuudesta ei Suomessa tiedetä mitään.

Kirjallisuus

Asetuskokoelma eri vuosilta

- Caselius, I. 1934. Sopimukseen perustuvat irrottamisoikeudet. Varallisuusosoikeudellinen tutkimus Suomen voimassaolevan oikeuden mukaan. Yhteiskirjapaino Oy. Helsinki 432 s.
- Ebeling, J. 1986. Teollisuuden puuhuollon tavoitteet. Julkaisussa ”Sellu- ja paperiteollisuus kehittyi – kehittykö puuhuolto?” Insinöörijärjestöjen koulutuskeskus, INSKO. Moniste.
- Ehrström, G. 1874. Äfven om inteckning till säkerhet för aftal om skogsafverkning. Kirjassa ”Tidskrift av juridiska föreningen i Finland, 10 årgången 1874” s. 125–130. Helsingfors.
- Elmia on metsänhoidon ikkuna. 1987. Metsälehti 12/1987.
- Enso-Gutzeit Oy:n epäilty määräävän markkina-aseman väärinkäyttö koneellisten puunkorjuupalvelujen ostajana Savon hankinta-alueella. Kilpailuviraston päätös 11.6.1993 Dnro 537/61/92. Kilpailupoliittisia tiedonantoja 2/1993, s. 142-161. ISSN 0787-0574.
- Flinkman, M. 1993. (Sveriges lantbruksuniversitet). Kirje 8.12.1993.
- Godenhielm, B. 1965. Lärobok i kontraktsrätt. Tryckeri- & Tidnings Ab. Porvoo. 280 s.
- Haataja, K. 1934. Suomen maanvuokraoikeus. WSOY, Porvoo–Helsinki. 228 s.
- Hakala, M. 1955. Yksityismetsien myyntitavat 1800-luvun puolivälistä 1. maailmansotaan. Metsätaloudellinen aikakauslehti 9/1955 s. 289–292.
- Hakkarainen, A. 1978. Mitä on puunkorjuun rationalisointi? Metsätehon katsaus 11/1978. 4 s.
- Hakkila, P. 1986. Puun korjuutyön muuttuminen ajan saatossa. Lapin metsätalouspäivät 27.–28.2.1986. Moniste 17 s.
- , Kanninen, K., Mäkelä, P. 1989. Metsäkoneurakoitsija. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä. 93 s. ISBN 952-90071-9-1.
- Hallituksen esitys No 81/1940. Eduskunnan asiakirjat.
- Harstela, P. 1969. Teollisen organisaation kehitys. Metsä ja Puu 10/1969 s. 17–21.
- Heikkerö, T. 1969. Puunhankinnan kehittämistavoitteista. Metsä ja Puu 10/1969 s. 9–12.
- 1969. Pohjoismaat eri linjoilla puukaupassa ja puunkorjuussa. Metsälehti 11/1989 s. 8–9.
- 1986. Puun hankinnan ketjun rakenne muuttumassa. Koneurakoitsija 5/1986 s. 19–20.

- Heikkilä, K. 1989. Yrittäjäidentiteetti kehityksen edellytys. *Koneurakoitsija* 4/1989 s. 5–6.
- Helander, A.B. 1949. Suomen metsätalouden historia. WSOY, Porvoo-Helsinki. 546 s.
- Holopainen, V. 1968. Itsenäisen Suomen metsätalous ja metsäpolitiikka. Kirjassa ”Metsäteollisuus itsenäisessä Suomessa. Suomen puunjalostusteollisuuden keskusliitto 1918–1968”, s. 78–106. *Frencellin kirjapaino Oy, Helsinki*.
- 1976. Metsätalouden liikeoppi. Johdatusta metsätalousyrittäjien ekonomiaan. Kustannusosakeyhtiö Otava, Keuruu. 232 s. ISBN 951-1-02169-9.
- Huovinen, J. 1994. Toimintaympäristön muutoksen vaikutukset eräässä maatilayrityksessä. *Metsäkeskus Tapio, Helsinki*. Moniste 71 s.
- Jaakkola, S. 1991. Kilpailupolitiikka puunkorjuussa. *Koneyrittäjä* 8/1991, s. 19–20.
- Juridiska föreningens handlingar. 1876. Kirjassa ”Tidskrift av juridiska föreningen i Finland, 12 årgången 1876”. s. 28–37. *Helsingfors*.
- Jørgensen, F. 1964. Grunnbegrepper i skogsbrukets bedriftsøkonomi. *Skogbruksboka, bind 3*. Oslo.
- Kahiluoto, J. 1988. Teollisuuden puuyhdistys 1972–1988. *Print Puna-Musta, Joensuu*. 158 s. ISBN 952-90032-4-2.
- 1989. Hinta on hintaa – palkka on palkkaa. *Metsä ja Puu* 4/1989 s. 40.
- 1990. Rauma-Repolan metsätaival 1870–1990. *Oy Länsi-Suomi, Rauma*. 438 s. ISBN 952-90-2537-8.
- Karsten, J. 1902. Om skogsavverkningsaftalet och den nya skogsintekningslagen. Kirjassa ”Tidskrift av juridiska föreningen i Finland, 38 årgången 1902”. s. 317–340. *Helsingfors*.
- Kartio, L. 1988. Maanvuokralaki hovioikeuskäytännössä. *Sopimusoikeudellista hovioikeuskäytäntöä 2*. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki. ISBN 951-640-374-3, ISSN 0784-7351.
- Kekkonen, J. 1987. Merkantilismista liberalismiin. Oikeushistoriallinen tutkimus elinkeinovapauden syntytaustasta Suomessa vuosina 1855–1879. *Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 172*. 355 s. ISBN 951-855-088-3 (nid.), ISBN 951-855-089-3 (sid.), ISSN 0356-7206.
- Kiviniemi, M. 1992. Metsäoikeus. *Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä*. 319 s. ISBN 952-90-4007-5.
- Koivisto, V. 1962. Metsätaloutemme valtakunnallisen suunnittelun tavoitteet on toteutettava myös kentällä. *Metsätaloudellinen Aikakauslehti* 12/1962 s. 495–497.
- Koneellisen harvennushakkuun laadussa parannettavaa 1993. ”*Tapio tiedottaa* 6.10.1993”. *Metsäkeskus Tapion tiedote*.

- Korjuualuejaosta on päästävä eroon. 1990. Metsänomistaja/Maaseudun Tulevaisuus 141B/1990.
- Korpilahti, A. 1990. Ennakkotietoja tutkimuksesta: Hyönteistuhojen torjuntalaki ja puutavaran varastointi. Moniste 22.10.1990.
- Kumarrus koneille arkitodellisuutta. 1989. Metsälehti 20/1989 s. 13–14.
- Kuuluvainen, J. 1977. Onko puunkorjuun tuottavuus todella kohonnut? Metsä ja Puu 1/1977 s. 4–6.
- Köhler, H. 1983. Metsäkoneurakointiko kannattavaa? Koneurakoitsija 1/1983 s. 18–19.
- Laajalahti, T. & Pennanen, O. 1992. Metsäteollisuuden raakapuun korjuun ja kaukokuljetuksen puumäärät ja kustannukset vuonna 1991. Metsätehon tiedote. Moniste 5 s.
- Laintarkastuskunnan lausunto 3/1964. Eduskunnan asiakirjat.
- Lausunto raakapuumarkkinoiden kilpailunrajoituksista. 1991. Maataloustuottajain Keskusliitto ry:n kirje Kilpailuvirastolle 25.9.1991.
- Lausunto raakapuumarkkinoiden kilpailunrajoituksista tehdystä selvityksestä, 1991. Suomen Metsäteollisuuden Puuyhtymä. Teollisuuden Metsäviesti 4–5/1991.
- Lillandt, M. 1982. Metsäkonepolitiikka seminaarin aiheena. Koneurakoitsija 10/1982 s. 14–17.
- 1990. Yrittäminen metsäkonealalla. Koneyrittäjä 4/1990 s. 5.
- 1993. Puunhankintaan todellista kilpailua. Koneyrittäjä 4/1993 s. 5.
- Luottamus puukauppaan palautettava. 1991. Metsämies-skogsmannen 2/1991 s. 6–7.
- Maaseututyöväen Liitto, METO – Metsäalan Toimihenkilöliitto & Metsäteollisuuden Työnantajaliitto 1983. Tuottavuuden kehittäminen puunhankintaorganisaatiossa. Helsinki – Lahden kirjapaino 1985.
- Markkinavoimien armoilla. Puun kysyntä kasvaa, hinnat laskevat. 1992. Metsälehti 6/1992 s. 2–3.
- Metsien käsittelyohjeet vuodelta 1974. Metsälautakuntien tiedote N:o 2/1976, Keskusmetsälautakunta Tapio.
- Metsien käsittelynormit ja leimikon suunnittelu 1974. Metsänhoitaja 5/1974 s. 2–12.
- Metsä 2000-ohjelman tarkistustoimikunta 1991. Metsäteollisuuden jaoston muistio. Maa- ja metsätalousministeriö. Helsinki. Moniste 148 s. + liitteet.
- Metsäalan auto- ja koneurakoinnin yleiset sopimusehdot 1991. Metsäalan Yrittäjien Neuvottelukunta ja Metsäalan kuljetuksenantajat 1991.
- Metsäalan Kuljetuksenantajat 20 1962–1982. 1982. Lahden Kirjapaino ja Sanomalehti Oy. 74 s. ISBN 951-99369-9-8.

- Metsäalan urakointisopimus 1991. Metsäalan Yrittäjien Neuvottelukunta ja Metsäalan kuljetuksenantajat 1991.
- Metsäkonepoliittinen tavoiteohjelma. 1982. Koneurakoitsija 10/1982 s. 16–17.
- Metsäkonesopimus ei tuonut sopua. Urakkakiistat jatkuvat. 1987. Maa-seudun Tulevaisuus 9.5.1987.
- Metsäsektorin ajankohtaiskatsaus 1992, Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 393. 56 s. ISBN 951-40-1177-5, ISSN 0358-4283.
- Metsätehon tiedotteet eri vuosilta. Metsäteollisuus ry:n tutkimusosaston julkaisu.
- Metsätilastollinen vuosikirja 1992. Folia Forestalia 790.
- Mäkinen, P. 1988. Metsäkoneurakoitsija yrittäjänä. Folia Forestalia 717. 37 s. ISBN 951-40-1008-6, ISSN 0015-5543.
- Nordvall, H–O. 1992. International jämförelse av virkeskostnader. Sveriges landbruksuniversitet, SMS Institutionen för Skog-Industri-Marknad Studier, serien utredningar 14. 88 s. ISSN 0284-3803, ISRN SLU-SIMS-UTR--14--SE.
- Pakkanen, M. 1957. Puukauppasopimukset. Kirjassa Jalava, M., Lihtonen, V., Heiskanen, V. & Sippola, H. (toim.) Metsäkäsikirja 2. osa, s. 270–286. Kustannusosakeyhtiö Kivi, Helsinki 1957.
- Palo, M. 1993. Ympäristötietoisen metsäpolitiikan strategia. Teoksessa Palo, M. & Hellström, E. (toim.) Metsäpolitiikka valinkauhassa, s. 307–467. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 471. ISBN 951-40-1318-2, ISSN 0358-4283.
- Pekkarinen, J. & Sutela, P. 1981. Kansantaloustiede 1. WSOY, Helsinki. 224 s. ISBN 951-0-11062-0.
- & Sutela, P. 1986. Kansantaloustiede 2. WSOY, Helsinki. 362 s. ISBN 951-0-13848-7.
- Peltonen, J. & Pohjola, Y. 1984. Puunkorjuukustannusten vertailu 1984. Metsäteho 27.4.1984. Moniste 18 s.
- Peltonen, M. 1992. Talolliset ja torpparit. Vuosisadan vaihteen maatalouskysymys Suomessa. Suomen Historiallinen Seura. Historiallisia tutkimuksia 164. 425 s. ISBN 951-8915-55-5, ISSN 0073-2559.
- Poikkeuslupahakemus puunkorjuuta ja metsänparannusta koskevien paikallisten urakointimaksusopimusten tekemiseen liittyvälle hintayhteistyölle. 1993. Kilpailuviraston päätös 9.6.1993 Dnro 418/67/92. Kilpailupoliittisia tiedonantoja 2/1993, s. 88–109. ISSN 0787-0574.
- Puun hintaneuvottelujen asiakirjat eri vuosilta. Haastattelut.
- Puun hintasuositussopimukset eri vuosilta.
- Puuntuottamistyöt sekä niiden kehittämis- ja tutkimustarve 1978. Metsätehon puuntuottamistutkimusten tavoiteohjelma vuosille 1978–1982. Metsäteho 12.9.1978. 48 s.

- Pöyry, J. 1979. Suomen metsäteollisuuden kansainvälisen kilpailun kehittäminen, Liiteraportti 2, Raaka-aineselvitys. Kauppa- ja teollisuusministeriön ja Suomen Metsäteollisuuden Keskusliiton tilaama selvitys. 203 s. + liitteet.
- 1982. Suomen metsäteollisuuden kansainvälisen kilpailun kehittäminen. Liiteraportti. Metsäteollisuuden raakapuun saannin turvaaminen. (Vuoden 1979 julkaisun päivitys). 61 s.
- Raakapuukaupan kilpailunrajoitukset. 1992. Kilpailuviraston päätös 28.1.1992. Kilpailupoliittisia tiedonantoja 1/1992 s. 19–38. ISSN 0787-0574.
- Rationalisointisanasto. 1979. Rationalisoinnin käsikirja s. 289–306. Karprint Ky, Karkkila 1979. ISBN 951-931-01-5.
- Rationalisointisopimukset. 1979. Rationalisoinnin käsikirja s. 255–288. Karprint Ky, Karkkila 1979. ISBN 951-931-01-5.
- Reppufirmojen toiminta lyhytnäköistä. ”Savotta”-lehti 2/1988. Työkeskus Rovalan julkaisu.
- Ruohola, H. 1993. Malaska sotkee käsitteet. Talouselämä 29/1993 s. 18–19. Oy Talentum Ab Tenprint/Algrafics, Vantaa. ISSN 0356-5106.
- Ruokonen, M. 1987. Sanasto metsäkirjallisuuden sisällön kuvailua ja jälleenhakua varten. Moniste 353 s.
- Sainio, V. 1929. Metsänhakuusopimuksesta. Tapio N:o 6–7. s. 181–185.
- Senaatin oikeusosaston asiakirjat 1873. Valtionarkiston kokoelmat.
- Sidbäck, H. 1992. Hästen i skogen. Sveriges lantbruksuniversitetet SLU Info/skog, Garpenberg. 115 s. ISBN 91-576-4580-9.
- Sihvonen-Punkka, A. 1991. Kilpailu kunniaan raakapuumarkkinoilla. Metsälehti 22/1991, s. 5.
- Skogsstatistik årsbok 1991. Sveriges officiella statistik, Skogsstyrelsen. ISBN 91-85748-88-9, ISSN 0491-7847.
- Soininen, A. 1982. Maa- ja metsätalous. Kirjassa ”Suomen taloushistoria 2”, s. 27–51. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki. ISBN 951-30-5088-2.
- Sopimus puunhankinnan kehittämisestä Metsäliiton ja muiden suurimpien puunhankintayritysten kesken. 1982. Maataloustuottajain keskusliiton metsävaltuuskunta, MHY-kirje 7/1982, 24.9.1982.
- Sveriges rikes lag 1992. Stockholm. ISBN 91-38-50142-2 (inb), ISBN 91-38-50142-0 (halvfr), ISSN 0347-3783.
- Takala, P. 1975. Metsänviljely ja puunkasvatus. Metsäalan taustatietoseminaari tiedonvälittäjille Rovaniemellä 17.2.1975. Moniste 3 s.
- 1976. Metsänhoidon keskeisiä kysymyksiä. Osuuspankkijärjestön taloudellinen katsaus 2/1976 s. 21–24.
- 1977. Määrääkö koneellistuva puunkorjuu hoitomenetelmät? Metsä ja Puu 9/1977, s. 36–39.

- 1981. Uudistamisketjujen ja metsien käsittelyohjeiden vaikutus puun korjuuseen. Luentomoniste kurssilla: Puunkorjuun vaatimukset puuntuotannolle ja metsänparannustoiminnalle 28.–29.4.1981. 5 s.
- Tapion vuosikirja 1991.
- Tehdaspuu 1985. Tehdaspuu Oy:n toimintakertomus vuodelta 1985.
- Thesslund, O. 1991. Selvitys kolmen ruotsalaisen hankintaorganisaation rakenteesta ja toiminnasta korkeasti koneellistetussa korjuuympäristössä. Moniste 20 s.
- Turunen, T. 1973. Näkökohtia metsän uudistamismenetelmän valinnasta. Luentomoniste kurssilla: Metsänhoitoteknilliset päivät 24.–25.4.1973. 11 s.
- Uotila, E. & Toivanen, E. 1992. Hankintaleimikoiden työvaikeustekijät ja runkolajeittaiset puunkorjuukustannukset. Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 434. 29 s. ISBN 951-40-1253-4, ISSN 0358-4283.
- Vaara, L. 1990. Oikeus omaan metsään, Pellon ja metsän eriyttämisen erehdys. WSOY Helsinki. 421 s. ISBN 951-0-16017-2.
- Vesikallio, H. 1983. Kilpailuasema säilyy korjuuta kehittämällä. Pääkohdat Studia Forestalia -esitelmästä. Maaseudun Tulevaisuus 128/1983.
- Wirilander, J. 1980. Käyttöoikeudesta kiinteistöön. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 137. 440 s. ISBN 951-855-019-0 (nid), ISBN 951-855-020-4 (sid).
- Wrede, R.A. 1946. Esineoikeuden pääpiirteet Suomen oikeuden mukaan. Toimittanut Ilmari Caselius. Söderström & C:o, Helsinki. 422 s.
- Yhtyneet Paperitehtaat Oy:n epäilty määrävän markkina-aseman väärinkäyttö koneellisten puunkorjuupalvelujen ostajana Keski-Suomen hankinta-alueella. 1993. Kilpailuviraston päätös 11.6.1993 Dnro 8/61/93. Kilpailupoliittisia tiedonantoja 2/1993, s. 124–142. ISSN 0787-0574.
- Yrittäjät epäilevät kokonaisurakointia 1991. Maaseudun Tulevaisuus 16.2.1991.
- Yritys ja tuottavuus 1979. Rationalisoinnin käsikirja s. 19–28. Karprint Ky, Karkkila. ISBN 951-931-01-5.

Suomen Metsäteollisuuden Keskusliiton ja
Metsäntuottajien Keskusliiton metsävuokraus-
kunnan hyväksymä sopimuslomake.

HANKINTASOPIMUS

Nimi	Lähiosoite	Postinnumero	Postitoimipaikka		
Nimi	Lähiosoite	Postinnumero	Postitoimipaikka		
Myyjä sitoutuu omalla kustannuksellaan hankkimaan ja toimittamaan omistamillaan uudistus- kasvatusta ha, hakkuu ha alueelta, jota rajoittavat puista valmistetut puutavarat sovituille varastopaikoille tämän leimattavista leimatuista ha, hakkuu ha, hakkuu ha alueelta, jota rajoittavat puista valmistetut puutavarat sovituille varastopaikoille tämän leimattavista leimatuista			kunnan kylässä nimiseen tilaan, RN:o kuuluvalta metsänhoitoyhdistyksen metsälaitoksen metsälaitoksen ostajan toimesta		
O S T A J A N M E R K I N T Ö J Ä					
Laji, määrä, hinta ja yksikkö-	Kuor. Pituus m, dm	Pienin läpim. cm	Määrä runk/kpl	Yksikköhinta mk	P
hinnan pe-	aste	cm	m ²	mk	
nusteeet sekä					
järetyden,					
vaikutus					
hintaan					
O S T A J A N M E R K I N T Ö J Ä					
Tukin läpimittaluokittaiset ja tukin/rungon keskiarvot yksikköhinnoittain					
Tukin läpimittaluokka, cm					
Tukin/rungon keskiarvo, m ³					
Mäntytukit					
Kuusitukit					
Koivutukit					
Hinta, mk/m ³					
Puumäärä todetaan m ³ viimeistään / 19 / 19					
Varastopaikka- kunnassa vastaa hankkija / 19 saakka					
Hankinta-aika päättyy / 19 johon mennessä puutavara on toimitettava varastopaikalle / 19 Muu mitauserä: / 19					
Mitta- ja koivutukit mitauserästä / 19 / 19					
Mittauksessa käytettävät mittaus- / havu- ja koivutukit latva- / palstalla / varastolla / kuitupuut pinomene- / pystymittaus / toimialalla varastolla					
Muita osin noudatetaan Suomen Metsäteollisuuden Keskusliiton ja MTK:n metsävaltuuskunnan hyväksymiä puukaupan yleisiä sopimusehtoja sekä alempana sovituita lisäehtoja.					
Maksut suoritetaan allamainittuina maksupaivina, loppumaksu Tasia sopimuksesta johtuvat erimelisyydet ratkaistaan kunnan oikeudessa.					
Maksut suoritetaan allamainittuina maksupaivina, loppumaksu Tasia sopimuksesta johtuvat erimelisyydet ratkaistaan kunnan oikeudessa.					
Kaukan arvioitu kokonaishinta / 19 mk / 19 mk					
Pankki ja konttori					
Uudistamissuunnitelman nro / 19 / 19					
Vakuuslätetus / vakuuden tai takauksen / pankki ja konttori					
Metsälaitak, annettu muu vakuus / 19 / 19					
Tämän sopimuksen liitteenä / 19 / 19					
Mitta- ja laatuvaatimukset / 19 / 19					
Kultupuun kiintomittausohje / 19 / 19					
Myyjä / 19 / 19					
Ostaja					
Todistavat					

Yleiset sopimusehdot kääntöpuolella

HANKINTASOPIMUKSEN SOPIMUSEHDOT

Liitty osapuolten hyväksymään
hankintasopimuslusekseen.

Eliet toisin ole sovittu noudatetaan 1.7.1987 alkaen allamainittuja Suomen Metsätaloustietäjien Keskusliiton metsävaltuuskunnan hyväksymiä yleisiä sopimusehtoja.

- LEIMAUS:** Leimauksessa tarkoitetaan jokaista sovitulla tavalla ta-pahluvas sopimukseseen kuuluvien puiden merkintämerkintä tai osoi-tamista.
  - KÄÄTÖKÄÄ:** 1.4 - 30.9. välisenä aikana käädeltävien havuvas-kaapoiden on oltava luovutusvahintina kahden (2) viikon kuluksessa kaadotta.
  - MITTAT JA LAATU:** Mittojen ja laadun osalta noudatetaan kullin-kin voimassa olevia Suomen Metsätaloustietäjien Keskusliiton ja Maataloustuottajain Keskusliiton metsävaltuuskunnan hyväksymiä mitta- ja laatuvahtimisia.
  - TYÖOHJEET:** Korjuksessa ja varastoinnissa noudatetaan ostajan antamia työohjeita.
  - TYÖT VARASTOPAIKALLA:** Ostajalla on oikeus kasitella ja kuo-ria puuta varastopaikalla.
  - MITTAUS:** Myyjän on huolehdittava siitä, että puut ovat mittausi-lausudessa luvnetaoma.
  - Kaikki sopimuksen kohteena olevat puutavarat mitataan menetel-mällä, joka antaa tuloksen todellisenä kuorollisena kimokuuilo-metrinä.**

Pienin tarvaläpimitä mitataan ohuimmalla puolella, tukilla kuoren-päällä ja kullupuilla kuoren alla.

Mittausaammonsa mainitsemattomia mitausmenetelmiä käytettäessä tulee mitatusluokeen tyytmektonan mmonitaa tyytmäto-myyntensä perusteluineen toiselle osapuolelle 1 viikon kuluksessa mitatusluoket tietoon saatuaan, ellei mitausneuvosto ole tästä asiasta muuta suositlanut. Erimielisyyden selvittämiseksi käytä-tään tarvittaessa mitausneuvoston suosittelemaa sovittelemenet-tyä. Mitatusluoksesta valittavan erimielisyyden aikana ei sopi-muksen kohteena olevia puuta saa niin käsitellä, ettei mitatuslu-oksen selvittäminen sopimuksen mukaisella mitausmenetelmällä ole mahdotonta, ellei toisin sovieta.
  - KESKIPIITTO:** Jos sopimuksen kuuluvieta tukkien puuläpimittai-nen keskipiittus poikkeaa perusteluksista, niin sen ylitäessä lii-säitään tai allitessa vähennetään ko tukkien tilavuutta mittaus-neuvoston hyväksynnän ohjeen mukaisella tavalla.
  - TEIDEN KÄYTTÖ:** Sopimukseseen kuuluvan puutavaran edelleen kuljetukseen saatetaan korvaukselta käyttää myyjän teitä ja vesitä sekä sellaisia yhteisiä teitä, jissa myyjä on osakkaana. Ajoista kehrinon aikana ja viljelytilä mallit on kuitenkin sovitettava myyjän tai tienpöytäjän kanssa.
  - VAHINGOT:** Ostajan on puiden käsittelyssä ja kuljetuksissa nou-daettava varovaisuutta, ja korvattava ilmeisessä huolimattomuudesta aiheuttamansa vahingot sekä korjattava rikkomansa teit ja aidat.
- ALUEEN OMINISTUS JA RASTIUKSET:** Myyjä vakuuttaa, että tässä sopimuksessa tai eri liittessä oleva merkintä tilan omistajista on oikea ja täydellinen sekä ettei sopimuksen tarkoitettama alue ole ulosmittauksessa, myynnissä tai hukkaamiskielion tai metsä-kimintyksen alana ja että myyjät puut ovat viranomaisien aseti-lamista rajoituksista vapaita, eikä mitään edellä sanottuja asioita ole vireillä. Jos sopimuksen tarkoitettaman tilan tai sen osan omis-tus-oikeus sopimuksen voimassa ollessa luovutetaan, myyjän on huolehdittava siitä, että luovutuskirjassa pidetään ostajalle sopi-muksen myöntämäl oikeuden.
  - LUOVUTUS JA OMINISTUSOIKEUDEN SIIRTÄMINEN:** Sopimuk-sen ehdon mukaisesti mukaan suoritettu maksut määrätävät kullin erksään omistusoikeuden siirtymisen ja luovutuksen. Ehto mitattaessa tarkoitetaan mitaustuloksia, jotka mitaustulos on lopullisesti selvittynyt siten, että mitaustasiakirja on laadittu tai mitaustodistus on allekirjoitettu taikka mitaustalautuskunnan pöytäkir-jän mukaan asiaa käsitelty on päättyä.
  - MAKSUT:** Rahallalokseita käytettäessä maksut suoritetaan kaup-päkirjassa mainittuina pankkuna myyjän tilille.
  - Sopimuksessa mainittuiksi "toppunituhteksi" katsotaan sen mit-taustodistuksen allekirjoittamien, jolla hyväksytään hankinta so-pimuksen mukaisesti ja oikein suoritetuksi.**
  - PÄÄTTÖKÄÄ:** Ostajalla on oikeus, jos on perusteltua syytä epäillä hankinnan jäävän kokonaan tai osaksi täyttämättä, ennäk-komaksuensa vakuudeksi ottaa hankinnan aikana haltuunsa ja varustaa merkittävää ennakkomaksuja vastaava määrä puutavaraa. Hänellä on sen jälkeen niin pantioikeus ennakkomaksujen korkoineen takaisin maksamisen vakuudeksi. Etäänlyhneiden, suo-rittamatta jääneiden maksujen vakuudeksi myyjä saa ottaa pantioikeudella haltuunsa sanottuja, erä vastaavaan määrään tä-män sopimuksen käsittelemää, ostajan omistamaa puutavaraa, eli-lei myyjä saa muuta hyväksyttävää vakuutta.
  - YLIYOIMAINEN ESTE:** Jos hankinta jää hankinta-aikana osaksi tai kokonaan täyttämättä keillosuhteiden, lakon, sopimuksen leon, jälkeen syntyneen sodan, viranomaisten määräyksen tai muun yllvomaan esteen vuoksi, raduka tässä sopimus iluov-utuspaikalle toimittamatta jääneen puumäärän osalta, ja myyjän on palautettava ostajalle suoritukset, josta ostaja ei ole saanut vastiketta.
- MUU ESTE:** Milloin hankinta ostajasta riippumattomasta muusta syyistä kuin yllvomaan esteen vuoksi jää hankinta-aikana osaksi tai kokonaan täyttämättä, myyjän on palautettava ostajalle suori-tukset, josta ostaja ei ole saanut vastiketta, korkoineen saantipi-lvistä palautuspäivään.
  - Jos hankinnan täyttämättä jääminen on myyjän syytä tai jos os-tajalla ilman laillista syytä keltäytyy ottamasta tavaraa vastaan, on sopimuksen rikkooneen sopimuspuolen korvattava vasistapuoletien läten luottamansa vahinko, joka, jos sen ei näydelä olevan suu-remman, arvioidaan 20 %:ksi toimittamatta tai vastaanottamatta jääneiden puiden sopimuksen mukaisesta hinnasta.**
  - ESTEEN LMOITTÄMINEN:** Hankinnan esitymissä myyjä on velvollinen viivyttämättä ilmoittamaan ostajalle.
  - OSTAJAN OIKEUS HANKINNAN HOTTAMISEEN:** Edellä 15. kohdassa mainittu menetely siasta ostajalla on oikeus myyjän kanssa neuvoteltuaan, viimeistään hankinta-aian päättymistä seu-raavan vuoden kesäkuun loppuun mennessä toimittua leimaus-ensijaiselset tämän sopimuksen edellyttämää leimausta käyttäen, milloin se viivyyksellä on mahdotonta, ja suorittaa hakuu-, ajo-lym, hankintaan liittyvät työt ja perä myyjältä niistä suoranaiseesti pohituneet todelliset kustannukset.
  - SIIRTO-OIKEUS:** Ostaja saa, myyjän kanssa neuvoteltuaan siir-tää tämän sopimuksen kohtamalle. Myyjän suostumukselta eikä muiden sopimusehtojen täyttämisestä.
  - KORKO:** Vuotunen korko on 14 %.
  - HYÖNTISTUHOJEN TORJUNTA:** Hyönteisluhojen torjunnassa noudatetaan Suomen Metsätaloustietäjien Keskusliiton ja Maata-loustuottajain Keskusliiton metsävaltuuskunnan tekemää sopi-musta.

LYHENNYKSIÄ:

kuor. astie = kuorimistasie
m = kimokkuuimetri
runk. = runkko

ISBN 951-40-1340-9,
ISSN 0358-4283.

411 011

Kierrätykseen sopiva tuote
Alhaiset päästöt valmistuksessa

Hakapaino Oy, Helsinki 1994